Biblioteca Bucureștilor

Supliment Europa de Sud-Est

REVISTA ASOCIAȚIEI BIBLIOTECARILOR ȘI DOCUMENTARIȘTILOR DIN BUCUREȘTI • BIBLIOTECA METROPOLITANĂ • DIRECTOR FLORIN ROTARU

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

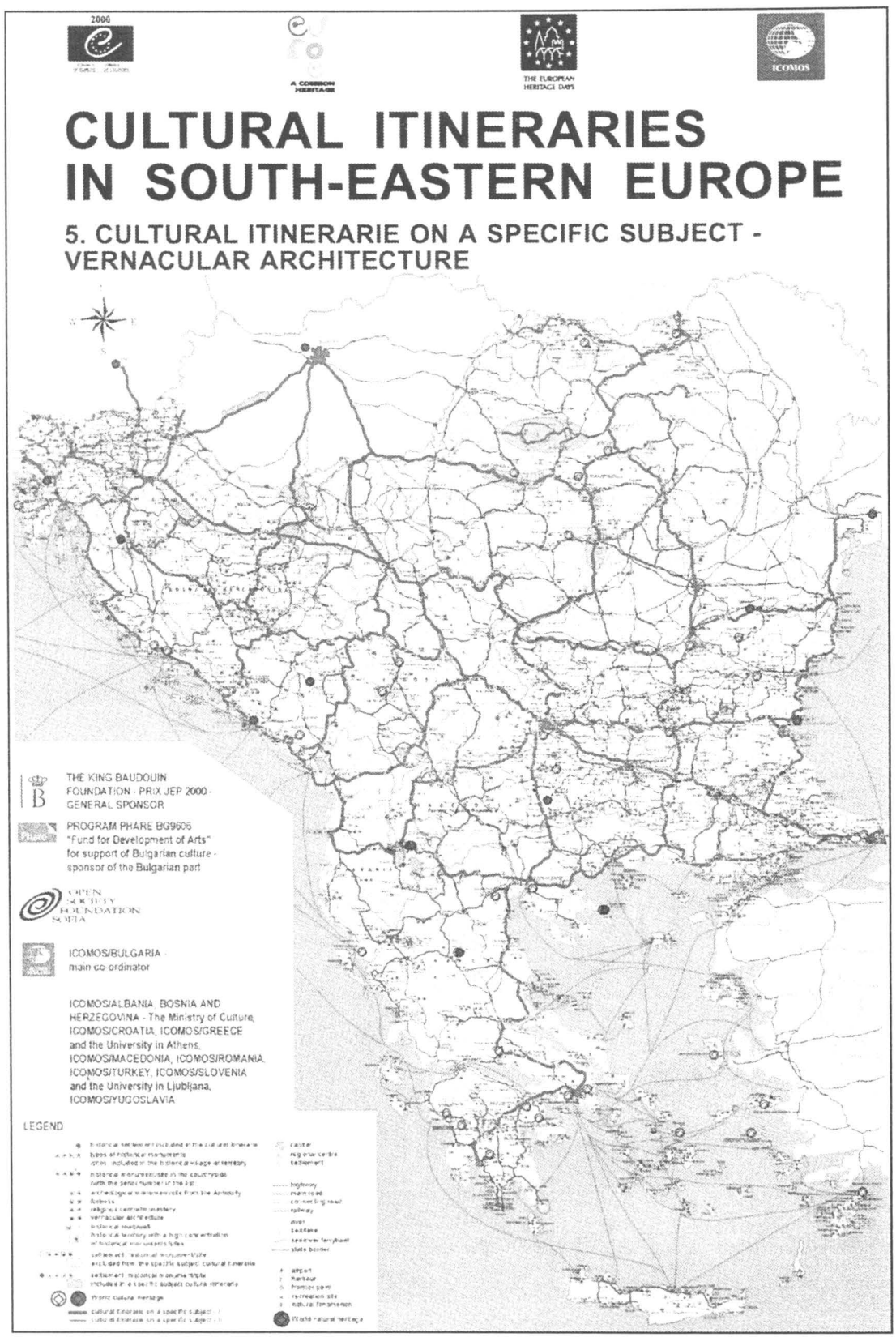

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

SUMAR

Forumul internațional "Cultura – factor de stabilitate în Europa de Sud-Est" / **2**

Lista participanților / **4**

Florin ROTARU – Dimensiunea contemporană a cooperării culturale balcanice / **5**

Mihai MĂLAIMARE – Ce am oferit noi, balcanicii, culturii europene? / **7**

Jeliu JELEV – Dimensiunile contemporane ale colaborării culturale balcanice / **9**

Iavor MILUŞEV – Provocările secolului XXI în fața culturilor naționale și a cooperării culturale / **12**

Andrei PANTEV – Prejudecata europeană față de cultura balcanică / **15**

Adina BERCIU-DRĂGHICESCU, Maria PETRE – Învățământul românesc în Peninsula Balcanică / **18**

Repere geostatistice / **30**

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Forumul internațional
"Cultura – factor de stabilitate în Europa de Sud-Est"

Sub patronajul președinților comisiilor parlamentare pentru cultură din țările sud-est europene, în zilele de 14 – 16 mai 2004, la Sofia, Bulgaria, s-au desfășurat lucrările Forumului internațional ***Cultura – factor de stabilitate în Europa de Sud-Est***.

La manifestare au fost prezente delegații parlamentare din Albania, Bosnia și Herțegovina, Bulgaria, Croația, Grecia, Macedonia, România, Serbia și Muntenegru, Slovenia și Turcia.

Din țara noastră a participat o delegație formată din senatori și deputați, membri ai Comisiilor pentru cultură, artă și mijloace de informare în masă, consilieri și experți parlamentari.

Dezbaterile Forumului au evidențiat o serie de idei și concluzii, astfel:

• Cultura constituie un puternic mijloc care permite accesul la înțelegere, încredere și relații de bună vecinătate și contribuie la promovarea păcii și stabilității în regiune.

• Având în vedere aspectele referitoare la diversitatea patrimoniului cultural în Europa, se impune sporirea interesului și atenției acordate conservării bogățiilor culturale unice în regiunea sud-est europeană.

• Menținerea și promovarea identității și diversității culturale pot juca un rol important în prevenirea conflictelor.

• Mediul cultural, ca factor al procesului de tranziție în țările sud-est europene și al intensificării cooperării culturale pe plan internațional și european, exercită un impact profund asupra acestor țări.

Pe baza concluziilor desprinse și luând în considerare spiritul și filozofia documentelor europene și mondiale cu privire la protecția și promovarea patrimoniului cultural, ca și necesitatea corelării și armonizării diverselor programe de activitate, participanții la Forum au adoptat o declarație în care se arată următoarele:

"1. Salutăm desfășurarea acestui forum și posibilitatea sprijinirii unui nou format în domeniul cultural al modalităților existente de cooperare în regiunea sud-est europeană și ne exprimăm speranța că acest Forum va avea loc odată pe an, fiecărei țări revenindu-i rolul de a-l organiza pe teritoriul său, pe baza principiului rotației.

2. Având în vedere voința exprimată de țările candidate la integrarea în structurile europene, ne exprimăm convingerea că patrimoniul cultural al acestor țări constituie unul din pilonii fundamentali ai identității noastre europene.

3. Subliniem necesitatea adoptării și transpunerii în practică a unei legislații naționale moderne și conforme cu normele europene în domeniul conservării și promovării patrimoniului cultural și ne exprimăm disponibilitatea de a contribui mutual la acest proces prin schimbul de experiență, practicile bune și consultări parlamentare.

4. Patrimoniul cultural pe teritoriul regiunii constituie o bogată resursă pentru dezvoltarea turismului cultural și activităților culturale conexe, contribuind, astfel, la dezvoltarea economică și socială a țărilor din regiune și făcând din Sud-Estul european o destinație atractivă pentru turiștii din lumea întreagă.

5. De asemenea, forumul încurajează căutarea de noi posibilități pentru protejarea și promovarea patrimoniului cultural.

6. Afirmăm voința noastră pentru o intensă interacțiune între țările din regiune asupra problemelor legate de conservarea și promovarea patrimoniului cultural, în spiritul filozofiei normelor europene.

7. Ne exprimăm speranța că prezentul Forum, la fel ca și evenimentele care îi vor succeda, cum sunt Conferința miniștrilor Culturii din țările sud-est europene de la Mostar, din iulie 2004, și întâlnirea șefilor statelor din regiune, ce va avea loc sub patronajul Președintelui Republicii Bulgaria și al Directorului general al UNESCO, în septembrie 2004, la Varna, pe tema ***Coridoarele culturale în Sud-Estul european – trecut comun și patrimoniu partajat: o cheie pentru viitorul parteneriat***, vor contribui la afirmarea culturii ca factor de stabilitate și înțelegere între țările sud-est europene".

* * *

În cadrul Forumului au susținut comunicări delegați ai României și Bulgariei (ale căror texte le publicăm în acest Supliment), iar delegații celorlalte țări participante (Albania, Bosnia și Herțegovina, Grecia, Macedonia, Croația, Serbia și Muntenegru, Slovenia și Turcia) au transmis mesaje de salut și alocuțiuni oficiale.

De asemenea, adăugăm studiul d-nelor Adina BERCIU-DRĂGHICESCU și Maria PETRE, intitulat *Învățământul românesc în Peninsula Balcanică*, pe care îl considerăm o sinteză fericită a tematicii care face obiectul acestui Supliment.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Lista participanților la Forumul internațional "Cultura – factor de stabilitate în Europa de Sud-Est"

Albania

Bardhul Londo – șeful delegației, președinte al Comisiei parlamentare pentru educație, cultură, știință și sporturi.

Vath Koreshi – parlamentar, membru al Comisiei.

Agron Tato – parlamentar, membru al Comisiei.

Muhamet Bela – consilier.

Kamelia Vojka – secretară a delegației.

Bosnia și Herțegovina

Sefik Dzaferovic – șef al delegației, vicepreședinte al Casei Reprezentanților.

Nikola Spiric – vicepreședinte al Casei Reprezentanților.

Goran Milojevic – vicepreședinte al Casei Poporului.

Hilmo Neimarlija – parlamentar.

Brankica Gaco – secretară a delegației.

Bulgaria

Stefan Danailov – șef al delegației, președinte al Comisiei parlamentare pentru cultură.

Darinka Stanceva – parlamentar, vicepreședinte al Comisiei.

Iavor Miluşev – parlamentar, vicepreședinte al Comisiei.

Milen Valkov – președinte al Uniunii Jurnaliștilor Bulgari.

Srebrina Haşamova – secretar general și manager al Studio ART-Sofia.

Grecia

Ioannis Giannelis-Theodosiadis – șef al delegației, membru al Comisiei parlamentare pentru afaceri culturale.

Theodora Tzakri – parlamentar.

Anguelos Markopoulos – consilier.

Macedonia

Ana Andova – șef al delegației, membru al Comisiei parlamentare pentru cultură.

Mihajlo Georgievski – parlamentar, membru al Comisiei.

Nevzat Bejta – parlamentar, membru al Comisiei.

Vasilka Ilievska – secretară a delegației.

România

Florin Rotaru – șef al delegației, membru al Comisiei parlamentare pentru cultură, comunități religioase, arte și mass-media, Senat.

Eugeniu Florescu – senator, membru al Comisiei.

Radu Aldea – consilier.

Floricel Mocanu – expert.

Mihai Mălaimare – șef al delegației, președinte al Comisiei parlamentare pentru cultură, arte și mass-media, Camera Deputaților.

Alexandru Sassu – deputat, membru al Comisei.

Gheorghe Firczak – deputat, membru al Comisiei.

Ștefan-Virgil Nițulescu – consilier.

Cristina Dan – expert.

Croația

Anton Partljic – șef al delegației, membru al Comisiei parlamentare pentru cultură, educație, tineret, știință și sporturi.

Zeritza Mrzel – parlamentar, membru al Comisiei.

Zoye Tanko – parlamentar, membru al Comisiei.

Serbia și Muntenegru

Alexander Lazarevic – șef al delegației, președinte al Comisiei parlamentare pentru cultură și informații.

Lilyana Nestorovic – parlamentar, membru al Comisiei.

Miroslav Iankovic – parlamentar, membru al Comisiei.

Borislav Shurdic – șef de departament, Ministerul Culturii.

Predrag Sekuic – șef al delegației, parlamentar.

Zarije Franovic – parlamentar.

Ervin Spahic – parlamentar.

Turcia

Tayyar Altikoulac – președinte al Comisiei parlamentare pentru educație, cultură, tineret și sporturi.

Recep Garip – parlamentar, membru al Comisiei.

Berhan Simsek – parlamentar, membru al Comisiei.

Umut Acar – secretar III la Ambasada Turcă din Sofia.

Slovenia

Petar Selem – șef al delegației, președinte al Comisiei parlamentare pentru educație, știință și cultură.

Jasna Medimorec – parlamentar, membru al Comisiei.

Goranka Horjan - șef de departament, Ministerul Culturii.

Josip Spoljaric – însărcinat cu afaceri al Ambasadei Croate din Sofia.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Dimensiunea contemporană a cooperării culturale balcanice

dr. Florin ROTARU
Șeful delegației române din partea Senatului

Stimate domnule Președinte,
Stimați colegi,

În prezent, întreaga umanitate trăiește uriașa provocare a unei noi scrieri, a unui timp al abstracției, a unui timp al exodului, a unui timp al confuziilor. Nașterea ciberspațiului s-a dovedit a fi tot atât de revoluționară pe cât a fost *revoluția industrială*. Asistăm astăzi la procesul de formare a unui *bun virtual patrimonial*, comun întregii planete, de o valoare inestimabilă conferită de bogăția infinită și de resursele inepuizabile. Ciberspațiul, iar în cadrul său cibercultura, încă generează o stare de angoasă privitoare la această deschidere infinită asupra unei aventuri necunoscute.

În cadrul culturii moderne se află globalizarea și, totodată, în centrul globalizării se regăsesc practicile culturale. Impresionantele transformări cauzate de fenomenul globalizării nu pot fi înțelese fără ajutorul vocabularului conceptual al culturii, tot așa cum afectarea înțelesului de cultură nu poate fi pricepută fără identificarea modificărilor produse texturii însăși a experienței culturale de către aceste transformări. Adeseori, discuțiile pe tema globalizării confundă cultura cu tehnologiile audio-vizuale și cu comunicațiile globalizatoare prin care sunt transmise reprezentările culturale. Un autor prolific, japonezul Kenichi Ohmae, specialist în strategii de afaceri, afirmă că "statul-națiune" devine irelevant din punctul de vedere al pieții capitaliste: *statele-națiuni tradiționale au devenit unități economice nefirești, chiar imposibile într-o economie globală. Ceea ce le definește nu este amplasarea granițelor lor politice, ci faptul că au mărimea și scara potrivită pentru a deveni unități naturale de afaceri în economia globală de azi.* În consecință, piața globală produce o *civilizație transfrontalieră* bazată pe convergența gusturilor și a preferințelor consumatorului și dovedită de "mărcile globale de jeans, băuturile gazoase, încălțămintea sport modernă, utilizarea computerelor, a jocurilor pe calculator și a audio-vizualului interactiv". Consecința firească a mijloacelor tehnologice ale coexistenței o reprezintă clivajele culturale profunde. În viziunea lui Kenichi Ohmae "totul poate fi explorat, rearanjat, reprogramat. Totul, în cele din urmă, se supune alegerii, inițiativei, creativității și provocării". În mod natural, există și teorii contrare celei exprimate de cercetătorul japonez, prin care se conferă culturii un grad exagerat de prioritate cauzală. Astfel, cercetătorul canadian Molcolm Waters afirmă că *globalizarea societății e condiționată de măsura în care relațiile culturale au efect în relația cu angajamentele economice și politice. Ne putem aștepta ca economia și politica să fie globalizate în măsura în care sunt culturalizate.* Păstrând proporțiile, putem afirma că atributul culturii de a avea consecințe asupra globalizării îl putem înțelege urmărind modalitățile în care evenimentele culturale locale pot avea efecte globalizatoare. Astfel, conexitatea culturală generează *reflexivitatea vieții moderne* bazată, firesc, pe reflexivitatea ființei umane care incumbă capacitatea tuturor oamenilor de a fi conștienți că acționează permanent în numele rațiunii.

În acest context contemporan, popoarele balcanice au responsabilitatea de a identifica împreună caracteristicile noastre comune cu virtuți globalizatoare. Este important să conștientizăm și să facem cunoscută experiența istorică unică a spațiului balcanic, astăzi, când a început întruparea visului secular al realizării *Statelor Unite ale Europei*. Totodată, trebuie să fim realiști și să recunoaștem existența unei ignorațe europene față de Balcani, de fapt, față de regiunile transcatolice. Granița catolică a fost întotdeauna o centură de siguranță occidentală și, de aceea, includerea spațiului ortodox în cadrul *Uniunii Europene* va fi o provocare pentru capacitatea de înțelegere occidentală. Intelectualii din Europa de Sud-Est au încercat decenii la rând să trezească interesul occidental față de patrimoniul nostru cultural. Un exemplu cunoscut îl reprezintă inițiativa savantului român Mihail Manoilescu, în 1924, când a propus publicarea revistei cu titlu simbolic *Revolta Balcanilor*, prin care spera să ridice vălul de ignoranță occidentală traducând în limbi de largă circulație textele importante ale literaturilor balcanice. Eforturile acestor intelectuali au avut rezultate minime. În prezent este o altă situație: Occidentul are nevoie să ne cunoască, iar noi avem obligația să realizăm un limbaj comunicațional comun.

Mărturiile despre conștiința balcanică sunt numeroase, dar puțin cunoscute în Occident. Experiența balcanică cu formele ei de cooperare și de emergență culturală sunt astăzi valori importante care trebuie incluse în patrimoniul comun european. Întreaga Peninsulă Balcanică a trăit fără diferențierea unei națiuni de alta o dată cu Alexandru Macedon. Imperiul macedonean a generat fenomene caracteristice globalizării, dar și forme de rezistență. După Alexandru Macedon, întâlnim forma unitară pentru cele două maluri ale Dunării în regalitatea lui Lisimach, în dominația getă a lui Burebista, în Imperiul roman și în Imperiul otoman. În general, reminiscența imperiului formează bazele concepțiilor politice ale națiunilor moderne din Balcani, iar cauzele conflictelor ulterioare rezidă tocmai în viziunea despre imperiu pe care fiecare dorește să o realizeze. Mentalul colectiv balcanic păstrează deasupra tuturor pe împăratul rămas până astăzi stăpânitor politic în sufletul poporului. Basmele noastre amintesc de împăratul roșu sau verde, dar niciodată nu vorbesc despre rege. Ne rezumăm numai la câteva exemple din cadrul relațiilor politice și culturale existente între români și bulgari, fără a menționa raporturile românilor cu toate celelalte popoare balcanice, și este suficient pentru a înțelege țesăturile profunde ale conștiinței balcanice. În Evul Mediu,

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

nepotul de soră al țarului Mihail Șișman din Vidin, ajuns voievod în Tîrnovo pentru o scurtă perioadă, Ioan Alexandru, se căsătorește cu fiica voievodului Basarab I al Țării Românești. Din această căsătorie s-a născut Straținir, viitorul țar de Vidin, ultimul stăpânitor bulgar independent înainte de cucerirea turcă. Peste secole, în ianuarie 1878, contele Ignatiev, trimis de țarul rus Alexandru al II-lea, îi sugerează principelui României, Carol I, ideea unirii personale sub sceptrul său a Bulgariei cu România. Propunerea n-a avut urmări datorită conflictului ruso-român pentru Basarabia de sud. Ideea unirii personale a fost reluată după abdicarea forțată, în anul 1886, a principelui Alexandru de Battenberg. Regența din Bulgaria era condusă atunci de celebrul om de stat Stambulov, care a luat inițiativa de a propune regelui român, Carol I, tronul bulgar. A intervenit un nou refuz. Regele Carol I se considera prieten al principelui Alexandru de Battenberg și-i displăcea situația jenantă de a-l înlocui.

În domeniul culturii un exemplu edificator îl reprezintă preluarea de către români în secolul al IX-lea a liturghiei în limba slavă, adică vechea limbă bulgară, și implicit a culturii slavone, menținută la un popor de origine latină până în secolul al XVII-lea.

Mulți istorici români au considerat intrarea românilor în cadrul popoarelor de cultură slavă ortodoxă ca pe o fatalitate istorică de natură să distrugă contactul cu civilizația superioară apuseană. Acești istorici n-au realizat că românii au fost în Evul Mediu un popor patriarhal agricol, precum bulgarii și sârbii, și că nu puteam dezvolta atunci cultura apuseană de esență urbană. În plus, adoptarea culturii slave de către români a dat naștere unei solidarități între românii și slavii ortodocși din sudul Dunării, solidaritate spirituală și de luptă, mai ales, împotriva Imperiului otoman. Cel mai elocvent exemplu de solidaritare spirituală îl oferă românii, care au adoptat tiparul numai după 50 de ani de la invenția lui Gutenberg, au tipărit timp de trei secole cărți slavone pentru susținerea ortodoxiei din sudul Dunării.

Putem adăuga un alt exemplu de conștiință balcanică dacă ne oprim numai la relațiile româno-bulgare: activitatea arhiepiscopului catolic al Sofiei, Petăr Parcevici, primul bulgar din secolul al XVII-lea care, deși statul bulgar nu mai exista, apare în arena politică internațională pentru a susține eliberarea poporului său și totodată pentru a sublinia pericolul otoman față de destinul poporului român. Petăr Parcevici obținuse titlul de doctor în drept civil și canonic în Italia și trăiește aproape două decenii în Țările Române.

În prezent, cooperarea culturală balcanică se află în fața a două provocări:

1. *cucerirea propriului spațiu virtual*, după exemplul culturii române care a cucerit spațiul tipografic în jurul anului 1500 și a tipărit de 300 de ani carte în limba slavă pentru supraviețuirea ortodoxiei sud-dunărene. În această fază istorică a globalizării, crearea spațiului virtual balcanic este o responsabilitate imperioasă a cooperării balcanice;

2. *cunoaștereq reciprocă a culturilor din arealul balcanic de către noi înșine*, mai ales după trecerea a o jumătate de secol comunist, perioadă în care cunoașterea reciprocă a fost întreruptă parțial. Avem datoria să reluăm vechile relații de cooperare în spiritul european contemporan. Amintesc dispariția unor instituții de cultură numai din Bulgaria, instituții cu rol fundamental în domeniul cooperării culturale, cum au fost: *Institutul Român* din Sofia, înființat în 1934, *Biserica ortodoxă* și *Liceul românesc* din Sofia. Evident, asemenea cazuri pot fi exemplificate în întregul areal balcanic, în Albania, în Serbia, în Grecia.

Atâtea elemente comune, precum un fond trac comun, aceleași noțiuni despre imperiu, aceeași religie ortodoxă majoritară, aceeași artă populară, aceleași influențe occidentale cu aceleași efecte sunt argumente care ne demonstrează necesitatea realizării unei sinteze supranaționale a acestor națiuni balcanice atât pentru propria supraviețuire, cât și pentru viitorul Uniunii Europene.

Vă mulțumesc

Brâncuși – *Masa tăcerii*

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Ce am oferit noi, balcanicii, culturii europene?

Mihai MĂLAIMARE
Șeful delegației române din partea Camerei Deputaților

Doamnelor și domnilor,
Stimați colegi,

Încercând să mă gândesc la temele pe care ni le-am propus, în aceste două zile de dezbateri, am încercat să îmi amintesc ce știu despre istoria fiecăreia dintre țările din regiune. Am imaginat, chiar, un mic joc. Am ales o perioadă anume din istoria ultimului mileniu. Aș fi putut să spun, gândindu-mă, de exemplu, la mijlocul secolului al XIV-lea, că în Franța, în timpul Războiului de 100 de ani, avea loc Jacqueria, că, în Italia, își scriau operele Petrarca și Boccaccio și că în România se afirmau principatele independente ale românilor. Dar ce știu despre istoria, din acea vreme, a Bulgariei, a Greciei, a Macedoniei sau a Albaniei? Mai nimic. Fără să încerc să fac un efort și să deschid niște cărți, am continuat jocul și mi-am mutat gândul la sfârșitul secolului al XVI-lea. M-am gândit, imediat, la Cervantes, Shakespeare și Ben Johnson, la Caravaggio, Rubens și Monteverdi, la domnia Elisabetei I, în Anglia, la Giordano Bruno și la momentul în care românii s-au unit, pentru prima oară, într-un singur stat, în timpul lui Mihai Viteazul. Dar ce știam despre ce s-a întâmplat, în acea vreme, în Serbia și Muntenegru, sau chiar în Grecia și Turcia? Din nou, era foarte greu să îmi vină ceva, repede, în minte. Aș fi putut continua, la fel, până în secolul XX. Ce au făcut popoarele noastre, din Balcani, în acești ultimi 1000 de ani? De ce, făcând abstracție de istoria propriului popor, știm, mai bine, ce s-a întâmplat la 1500, pe malurile Senei, decât pe cele ale Dunării sau Savei? Știm pe de rost revoluția franceză, dar avem nevoie de sprijinul cărților, pentru a ști ce s-a întâmplat, în acea vreme, în Sud-Estul Europei. Deși istoria noastră, în tot acest ultim mileniu, este, fără îndoială, o istorie comună, care mai mult ne unește decât ne desparte, știm prea puține lucruri unii despre alții. Ne aflăm, paradoxal, în situația în care se aflau diplomații occidentali, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, când, într-o perioadă de plină afirmare a identităților naționale, deja formate, din Balcani, atunci când granițele se trasau prin tratatele internaționale de la Berlin sau de la Versailles, se întrebau de unde au răsărit toate aceste popoare, de care nu auzise mai nimeni, până atunci, în cancelariile europene. Balcanii erau o regiune care provoca dureri de cap și care, pentru unii diplomați ai vremii, părea la fel de îndepărtată de Europa de Vest, ca și Australia.

În primul rând, cred că ar trebui să ne întrebăm în ce măsură suntem interesați de istoria comună a Sud-Estului European. Aici, răspunsul este simplu: dacă nu vedem ce s-a întâmplat la vecinii noștri, nu vom înțelege nici istoria propriului popor. În al doilea rând, ar trebui să observăm că, pentru a înțelege istoria vecinilor, trebuie să facem un efort, ceva mai mare, de reformare a sistemului educațional. Desigur, este important să învățăm istoria lui Napoleon, dar, pentru a înțelege propria noastră istorie, este mai important să învățăm ce s-a întâmplat la doar câteva sute de kilometri unii de alții. E adevărat, adeseori, vecinii noștri au fost și dușmanii noștri și s-ar putea să ne fie greu să privim lucrurile și din perspectiva lor sau să încercăm să abordăm un punct de vedere cât mai neutru. Dar este un efort care merită încercat.

În al treilea rând, chiar pentru a ne înțelege propria istorie și cultură națională, vom observa că, fără să vrem, ne întâlnim cu cuvinte pe care le-am împrumutat unii de la alții, că avem obiceiuri comune și că, în plus, mai ales în ultimul secol, istoria noastră a fost consonantă: am trecut prin momente similare, de afirmare a independenței naționale, a culturii și identității proprii. Vom înțelege, astfel, cât de greșite sunt ideile celor care își imaginează că există culturi "pure", care să nu fi suferit influențele vecinilor. Vom înțelege, o dată mai mult, că amprenta culturală pe care o lăsăm este cu atât mai colorată și cu atât mai interesantă, cu cât este mai bogată în elemente pe care le-am preluat de la vecini, pe care le-am prelucrat și cărora le-am dat o nouă formă.

Una dintre temele acestei reuniuni este legată de întrebarea "Ce am oferit noi, balcanicii, culturii europene?". Reprezint, în Parlamentul României, un județ din nordul țării: Botoșani. Marea majoritate a locuitorilor județului sunt etnici români. Într-un trecut nu prea îndepărtat, mai ales, în capitala județului locuiau, însă, și multe familii de evrei și de armeni. Sunt mai puțini acum, dar și-au lăsat amprenta asupra culturii locului, într-o măsură mai mică sau mai mare, ca, de altfel, și romii și ucrainenii. În județele vecine sau mai îndepărtate, în afară de cei amintiți, ne întâlnim cu ruteni și ruși, cu unguri, cu germani și turci, cu sârbi, tătari, slovaci și bulgari, cu cehi, polonezi, croați, albanezi și greci. România întreagă pare o mică Europă, mai ales, dacă avem în vedere că mai există și familii de italieni, macedoneni și austrieci, ba chiar și câteva familii de francezi, sosiți în țară, mai ales, după ce România a devenit stat independent, în 1877. Din punct de vedere religios (pentru că trebuie să avem în vedere că religia este un element esențial în definirea unei identități culturale și naționale), în România există, pe lângă ortodocșii majoritari, și romano-catolici, greco-catolici, luterani, calvini, unitarieni, penticostali și adventiști, dar și mozaici și musulmani – fără a mai aminti multe dintre cultele intrate în țară în ultima jumătate de secol. E adevărat, România are o poziție geografică asemănătoare cu cea a Sloveniei sau Croației, de exemplu, țări care, ca și România, fac legătura între Sud-Estul European și Europa Centrală. Dar luând România ca exemplu de țară sud-est europeană, aș zice că noi, balcanicii, am adus în Europa unul dintre cele mai importante concepte ale culturii politice contemporane, pe care se bazează chiar întreaga construcție europeană: am adus diversitatea culturală. Dacă acest concept nu era cristalizat, în

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

urmă cu un secol, nu înseamnă că realitatea era diferită. Granițele au fost foarte volatile în această parte a Europei, imperiile s-au născut și au murit, familiile s-au mutat dintr-o parte în alta a apelor și munților. Această diversitate culturală care îi îngrozea pe diplomații europeni de acum un secol a ajuns să fie un capital conceptual de neprețuit pentru cei care pun bazele Europei unite de mâine. Uitându-mă la țara mea, îmi este ușor să înțeleg cum va funcționa Uniunea Europeană, în care și România va intra, cu drepturi depline, de la 1 ianuarie 2007: ne vom respecta, reciproc, culturile și tradițiile.

Nu aș vrea să par idealist și nici să vă înfățișez un tablou idilic, dar cred că dacă, deocamdată, în Balcani, unii semeni ai noștri sunt discriminați, disprețuiți, persecutați sau chiar uciși, numai pentru că au o altă limbă, o altă conștiință națională sau o altă religie, de vină este, în primul rând, educația pe care am primit-o, în mediul social care ne-a format, pe fiecare dintre noi. Ignoranța naște intoleranță. Știm prea puține unii despre ceilalți și credem, în virtutea faptului că Celălalt este diferit, că nu poate fi la fel de bun și că nu putem avea încredere în el. Din păcate, trebuie să spunem că, deocamdată, diversitatea culturală a Sud-Estului European nu a însemnat, întotdeauna, și acceptarea Celuilalt, ca pe un bun vecin. Totuși, nu pot să cred că intoleranța ar fi definitorie pentru noi, balcanicii. Dimpotrivă, tentat fiind să văd partea plină a paharului, aș zice că tocmai toleranța culturală este o a doua mare valoare pe care regiunea noastră a adus-o Europei. Ca să dau un exemplu: și în România, în momentul izbucnirii celui de al Doilea Război Mondial, au fost emise legi antisemite, iar evreii au fost persecutați pentru simplul motiv că au o altă religie și o altă conștiință națională. Totuși, nu pot să trec cu vederea faptul că, în România, a luat ființă primul teatru de limbă idiș din lume (care mai există și astăzi!) și că, în țara noastră, a înflorit o excepțională cultură iudaică.

Educația – despre care vorbeam – este, în opinia mea, crucială pentru dezvoltarea noastră, ca națiuni moderne, și este un proces care nu ne permite să facem pauze. Trebuie să ne cunoaștem istoriile și culturile, pentru a nu mai repeta greșelile trecutului. Iată, este necesar să învățăm acum, din nou, ce înseamnă democrația, după ce, pentru câțiva ani sau pentru mai multe decenii, fiecare dintre țările noastre a fost ruptă de marea familie a statelor democratice. Pe de altă parte, ne mândrim, cu siguranță, cu faptul că cea mai bună formă de conducere a societății, care a fost inventată de om, democrația, este o contribuție a Balcanilor la istoria omenirii. Ne simțim părtași la civilizația anticilor eleni, pentru că peste tot, în Sud-Estul Europei, găsim urme ale acestei civilizații. Citim, cu plăcere, legendele Olimpului, nu doar pentru că muntele Olimp se află la câteva ore de mers, pe șosea, de oriunde, din Sud-Estul Europei, fiind, așadar, un loc marcant pentru întreaga regiune a Balcanilor, ci și pentru că miturile fondatoare ale Europei le regăsim acolo, în acele legende. În fond, suntem mândri pentru că însuși numele Europei este tot de proveniență balcanică. Noi, balcanicii, am populat spațiul simbolic al culturii europene, în cel puțin aceeași măsură cu Nordul european și știm că fără această contribuție, a noastră, Europa nu ar fi existat, nici pe departe, așa cum o știm astăzi.

Dar aceste adevăruri trebuie învățate și reînvățate, tot așa cum trebuie să învățăm să ne cunoaștem culturile naționale, pentru a ni le respecta și pentru a ne redescoperi valorile comune. Condițiile istorice nu au permis afirmarea, în Sud-Estul Europei, a unor idei atât de simple și de eficiente – dar și geniale, în același timp – cum au fost cele ale lui Jean Monnet și Robert Schuman, care stau la baza Uniunii Europene de astăzi. Ne-a lipsit, poate, pragmatismul necesar pentru a pune în valoare diversitatea culturală și toleranța. Trăim, acum, un moment istoric care ne permite să recuperăm, pentru generațiile viitoare, timpul pierdut. Este o cauză pentru care nici un efort nu este prea mare, iar dezbaterea pe care o purtăm, în aceste zile, la Sofia, poate fi un moment din încercarea de a ne înțelege mai bine, reciproc, pentru a trăi mai bine, împreună.

Vă mulțumesc!

Mănăstirea Putna

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Dimensiunile contemporane ale colaborării culturale balcanice

Jeliu JELEV
Fost președinte al Republicii Bulgaria

Înainte de a se vorbi și de a se comenta serios colaborarea culturală din Balcani, trebuie să definim noțiunea de cultură. Deseori, când se vorbește despre cultură se are în vedere imaginea obișnuită despre cultură, care ne conduce spre cultura spirituală excluzând din conținutul acestei noțiuni toată cultura materială.

Din punct de vedere științific, însă, noțiunea cultură e mult mai cuprinzătoare și mult mai bogată și conține tot ceea ce a creat omul, cu mintea și mâinile sale. Din punct de vedere al științei despre cultură – culturologie – cultura e tot ceea ce nu reprezintă natura, adică, ceea ce nu a creat aceasta. Prin forța acestei logici, în conținutul noțiunii științifice despre cultură intră și anticultura, deoarece și aceasta este tot o creație a omului.

Cu alte cuvinte, știința culturologiei, în tendința ei logică spre obiectivitate științifică, nu se interesează de semnul care stă în fața valorii culturale, chiar dacă e "plus" sau "minus". Pentru ea totul e "cultură".

Pentru oameni, însă, nu este indiferent și instinctual apare elementul valoare, bineînțeles, în detrimentul obiectivității științifice.

Oamenii acceptă în conținutul culturii doar acele valori care servesc în afirmarea și dezvoltarea lor ca individualități. Față de acestea, creațiile activității omenești, care sunt menite să distrugă sau să degradeze ființa umană, se definesc ca antivalori și anticultură, iar în conștiința obișnuită, în general, se exclud din conținutul noțiunii de cultură. Reamintesc toate aceste principii generale din teoria științifică despre cultură, mai întâi spre a nu cădea în capcana concepției superficiale și naive despre componentele culturii, despre procesele și relațiile culturale, și în al doilea rând, când vorbim despre dimensiunile contemporane ale colaborării culturale dintre popoarele balcanice, să știm exact la ce domenii din cultură ne referim, dacă e vorba doar de cultură în aspectul ei artistic sau științific sau poate adăugăm, să zicem, și măiestria sportului. (Să nu uităm că sportul contemporan reprezintă cea mai înaltă cucerire a măiestriei educației fizice, iar educația fizică de asemenea reprezintă cultura, parte integrantă din cultură, așa cum agricultura reprezintă o parte din cultură, cum de altfel o și numim cultura agrară.).

Vorbind despre dimensiunile contemporane ale colaborării culturaie dintre popoarele balcanice, poate că pe primul loc trebuie să așezăm sfera politicului. În nici un alt domeniu din cultura ultimilor 10 – 15 ani nu a evoluat atât de spectaculos colaborarea explozivă din sectorul politicii. Există aici o colaborare atât bilaterală cât și multilaterală, așa cum există în mod direct între statele balcanice și instituțiile lor înrudite și indirect, prin intermediul structurilor europene precum OSCE, Consiliul Europei, Uniunea Europeană și NATO.

Acest fenomen unic se explică prin combinarea mai multor factori.

În primul rând, prin caracterul specific al politicii, prin prezența activă și pronunțată în toate celelalte domenii ale culturii și activității umane în general, și de aceea vorbim de o politică culturală, o politică educațională, o politică agrară, o politică industrială, o politică a turismului, politica internă, politică internă, externă etc. etc.

În al doilea rând, prin trecerea de la comunism la democrație și la economia de piață, realizată de toate țările balcanice; cu excepția Greciei și Turciei. Tranziția, și mai ales cea care a reușit, presupune o colaborare politică extinsă la nivel regional, colaborare cu vecinii în lupta cu mafia, crima organizată, traficul de droguri, comerțul cu arme, contrabanda, prostituția etc. Nici o țară, luată separat, nu se poate descurca singură și chiar să se lupte efectiv cu aceste manifestări criminale, deoarece canalele prin care se realizează trec de obicei prin teritoriile mai multor state, mai apropiate sau mai depărtate.

Mult mai importantă, însă, este colaborarea politică în realizarea infrastructurii energetice și comunicaționale din Balcani. Cele 10 coridoare de transport mari, care după nomenclatorul stabilit de UE, trebuie să se încrucișeze pe teritoriile regiunii noastre în direcția EST-VEST și NORD-SUD, cer imperativ colaborarea economică și politică cea mai strânsă între guvernele statelor balcanice, deoarece chiar și realizarea numai a unui singur coridor presupune unirea tuturor forțelor, resurselor financiare și materiale ale întregii regiuni, ca de altfel și căutarea sprijinului financiar din afară.

De aceea, colaborarea politică de aici e foarte importantă, pentru că se referă la o problemă-cheie: renașterea țărilor din regiune și integrarea lor reală în UE și NATO. Deoarece autostrăzile moderne și liniile de cale ferată rapide vor da posibilitatea nu numai să unească economiile naționale, dar și să renască, legând regiunea țărilor noastre într-un tot întreg cu celelalte părți rămase din continentul nostru – cu Europa Centrală, Apuseană, Nordică și Estică. În caz contrar, integrarea nu-și are sensul. Dacă mâine toate țările din Balcani vor fi primite în UE și NATO, nu ne vom muta mai aproape de Bruxelles, drumurile noastre jalnice nu vor deveni mai bune și mai atrăgătoare pentru turism, iar investițiile nu vor veni de la sine spre noi.

În al treilea rând, când vorbim de rolul conducător al politicii în colaborarea culturală dintre popoarele balcanice, nu trebuie să uităm niciodată factorul numit integrarea euro-atlantică și europeană a țărilor din această regiune. Aderarea la NATO și Uniunea Europeană, în toată această perioadă de tranziție au reprezentat și rămân ca două priorități esențiale în politica externă a tuturor statelor balcanice. Înțeleasă exact, lupta pentru atingerea acestor două țeluri supreme în politica externă a statelor postcomuniste presupune încă o dată colaborare, o colaborare strânsă și sprijin reciproc, și nu "dat din coate în fața porților Europei".

În ceea ce privește participarea în Consiliul Europei, Uniunea Europeană și NATO, aceasta este legată de primirea și punerea în aplicare a normelor și a standardelor europene în

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

politica internă și externă a noilor țări acceptate. Această circumstanță însăși capătă o nouă dimensiune în politica Balcanilor și în colaborarea politică din regiune. Este vorba de o dimensiune europeană în cultura politică a Balcanilor.

Exemple edificatoare: după ce o anumită țară a devenit membră în Consiliul Europei, din acel moment ea nu mai poate să-și permită schimbarea puterii printr-un alt mod decât cel al alegerilor corecte și democratice. Orice tentativă de comploturi, revoluții, revolte și alte forme de violență armată, inevitabil va atrage după sine excluderea țării respective din Consiliul Europei.

Sau, o țară candidată pentru drepturi depline în NATO nu-și va atinge niciodată scopul vizat fără reforma armatei, care în practică înseamnă, înainte de toate, ca Ministerul Apărării să devină civil, precum și control parlamentar și cetățenesc garantat pentru tot ceea ce privește unitățile militare.

În acest sens, aderarea reală la UE este legată de respectarea strictă a principiilor democratice și ale economiei de piață.

Până aici, am vorbit exagerat de mult despre rolul politicii și colaborării politice dintre statele balcanice în perioada de tranziție. Acest lucru, însă, nu e nici întâmplător și nici nejustificat. Dimpotrivă, el este inevitabil și indispensabil, deoarece politica prin democratizarea radicală a întregii vieți sociale a deschis orizonturile cele mai largi de dezvoltare înaintea celorlalte domenii culturale: pentru științe și în special științele sociale și filozofia, pentru arte, folclor, sport, turism agrar și cultural, presă și mass-media electronice etc.

Să luăm, de exemplu, științele sociale și filosofia, care în timpul regimului totalitar erau sub controlul total al poliției ideologice a Partidului Comunist și a statului totalitar, când filozofii și sociologii noștri nu aveau acces la gânditorii moderni ai secolului XX, adversari ai marxismului. Lucrările acestora, atâtea câte ajungeau în Bulgaria, erau ținute în fondurile secrete ale marilor biblioteci la care aveau acces doar "intelectualii" credincioși regimului. Prin revenirea la democrație, toate tabu-urile au căzut. Au devenit accesibile toate fondurile secrete, cercetarea acestora a devenit liberă. S-a ridicat interdicția de a fi traduși și editați în țară gânditorii de valoare universală și doar în câțiva ani a fost tradus și tipărit tot ceea ce în decursul unei jumătăți de veac fusese interzis. Și astfel, a fost lichidată mediocritatea provincială a științei sociale iar filozofii și sociologii noștri au acum posibilitatea să-și măsoare forțele cu cele mai bune realizări din domeniul științelor umaniste. Sau, să ne oprim la mass-media electronice și la presă. Încă din primele zile ale schimbărilor democratice a căzut cenzura guvernului și a serviciilor speciale de stat ale fostului regim. Au apărut zeci de ziare noi: ale partidelor și independente.

În primii ani ai tranziției au apărut și zeci de posturi noi de radio și televiziune. În acest fel a căzut monopolul asupra informației, asta însumând și monopolul pe interpretare. Și astfel, mass-media din țările acestei regiuni au ajuns să fie similare celor în care democrația era consolidată mai demult și au început să nu se deosebească cu nimic de acestea, dacă nu punem la socoteală mentalitatea balcanică de a "împroșca cu noroi", de a înjura și a denigra oponentul.

E interesantă soarta folclorului în această nouă conjunctură creată. Democrația a dat posibilitatea de a se contura în lume bogăția uimitoare a folclorului balcanic ca de altfel și potențialul artistic imens, pus zălog într-o nouă sinteză. Nu întâmplător, la sfârșitul secolului XX dansurile și cântecele din folclorul balcanic au devenit hituri în Europa și în lume. Ceea ce Goran Bregovič a reușit să îmbine și să arate lumii a demonstrat nu numai bogăția artistică inepuizabilă dar și modalitatea prin care folclorul (arta unei alte epoci) se înscrie în mediul cultural contemporan.

Goran Bregovič este exemplul cel mai concludent în acest sens, iar el nu este singurul care sapă și prelucrează minereul din minele inepuizabile ale creației populare. Sau un alt exemplu: compozitorul bulgar Milcio Leviev, prin pianul său a dat o nouă interpretare, modernă, cântecului din folclorul bulgar și balcanic.

Nu mai puțin interesante sunt transformările din domeniul sportului, care în cele mai multe cazuri nu se văd în mod direct prin contextul colaborării sporturilor balcanice, ci prin folosirea procedeelor din sportul european. Ca exemplu, putem lua fotbalul în Bulgaria. Bulgaria a avut întotdeauna fotbaliști buni, dar care nu întotdeauna au putut să-și demonstreze aptitudinile sută la sută. Acest lucru s-a concretizat doar în timpul democrației, când stelele noastre fotbalistice au putut să se miște liber, să călătorească în lumea întreagă și să joace în marile echipe europene: Stoiciko la Barcelona, Lecikov la Hamburg, Balakov la Stuttgart, Liubo Penev la Valencia...

Acest lucru le-a oferit șansa de a cunoaște fotbalul european și să propulseze Bulgaria pe locul 4 în campionatul mondial din vara anului 1994.

În general, este un exemplu interesant cum o țară mică poate să ridice fotbalul național, dar și pe cel regional la nivelul european și chiar mondial, să-i determine pe jucători să se lupte cu marile vedete ale fotbalului mondial.

Am dat ca exemplu fotbalul bulgar, deoarece nu cunosc nici fotbaliștii și nici echipele de fotbal din celelalte țări balcanice, dar sunt încredințat că același lucru se întâmplă și acolo, ca de altfel și în alte sporturi care se bazează pe aceleași legi firești.

Dacă am analiza orice domeniu din cultură și orice colaborare culturală, în general, vom observa același tablou: aceleași tendințe, aceleași relații și mecanisme. Dar sunt și unele lucruri pe care nu ar trebui niciodată să le uităm.

În primul rând, cultura nu se limitează numai la cultura spirituală – științe, arte, filozofie, politică, ideologie, morală și religie, ci cuprinde și întreaga lume materială creată de om. Clădirile în care oamenii trăiesc și muncesc devin valori culturale nu doar atunci când acestea se învechesc și vor fi declarate monumente ale culturii, dar și atât timp cât oamenii trăiesc și muncesc în ele.

În al doilea rând, evoluția culturii devine inegală și ca urmare în anumite perioade ale marilor schimbări, rolul conducător de obicei îl are politica și ideologia. În perioade de stagnare socială și culturală, reacțiune sau dictatură, când nu există libertatea presei, libertatea întrunirilor, la rampă pot ieși teatrul, poezia, satira, proza, deoarece prin alegorii și ironii se pot spune marile adevăruri ale societății.

Și, în al treilea rând, colaborarea culturală se adresează tuturor sferelor din cultură și nu numai domeniilor de elită.

Traducere din limba bulgară de Mihaela DEȘLIU

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Mănăstirea Rila

Rila – frescă

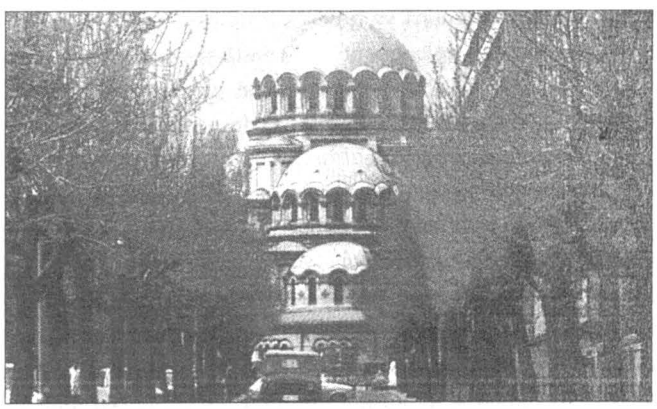

Catedrala Alexandr Nevski din Sofia

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Provocările secolului XXI în faţa culturilor naţionale şi a cooperării culturale

Iavor MILUŞEV
Vicepreşedinte al Comisiei pentru Cultură
a Parlamentului Republicii Bulgaria

La începutul secolului XXI, evenimentele din Balcani au fost urmărite cu o mare îngrijorare de Europa. Raportul Carnegie menţionează în mod special nevoia statelor civilizate ale lumii să recunoască datoria lor faţă de Balcani şi să "înceteze să mai folosească aceste naţiuni pentru propriul lor interes". Din punct de vedere contemporan am putea interpreta această concluzie ca un apel către Europa de a încorpora Balcanii nu ca pe "curtea din dos", ci drept o parte din propria-i entitate; şi către Balcani, ca să îşi însuşească valorile pan-europene.

În vreme ce astăzi găsim puţin justificabilă teama de "balcanizare" a culturilor occidentale, trebuie să admitem că procesul opus, cel de "europenizare" a Balcanilor este umbrit de recunoaşterea profundă a diferenţelor şi de independenţa faţă de cultura europeană.

Vorbind la figurat, cele patru peninsule, Scandinavia, Apeninii, Pirineii şi Balcanii îmbrăţişează continentul Europei, fiecare cu propria sa importanţă geopolitică. De aceea cred că provocarea cea mai importantă pe care o înfruntă naţiunile balcanice în secolul XXI este sarcina de a defini însuşi conceptul de "peninsulă balcanică". În acest concept se poate vedea rolul geopolitic al acestei "răscruci geografice". Alţii interpretează metafora învechită de "capitală a răului" ca un sinonim pentru rai pentru cei care resping Europa. Pentru a distruge zidurile care ne separă şi pentru a învăţa să trăim împreună va fi necesar să insuflăm viaţă nouă în însuşi conceptul de cooperare culturală şi să o facem parte indispensabilă a politicilor ţărilor sud-est europene, îndeosebi cu privire la viitoarea lor integrare europeană.

Plasarea procesului cultural în contextul general care ia în considerare caracteristicile geografice, economice, organizaţionale şi juridice ale statelor individuale înseamnă deschiderea de noi puncte de vedere pentru un tratament modern al moştenirii culturale şi istorice în climatul integrării europene şi al globalizării. Nici prima, nici a doua nu ar putea ameninţa cu anihilarea naţională. Procesul integrării nu se traduce în adaptarea la normele stabilite **de** şi **pentru** lumea civilizată; mai degrabă înseamnă ridicarea la nivelul unei civilizaţii unite pe baza identităţii culturale şi a autonomiei.

Cooperarea culturală este un concept complex care încorporează aspecte sociale, culturale, economice, politice, istorice şi geografice, o combinaţie de procese de parteneriate socio-comunicative şi de eforturi unite, cu tradiţiile istorice existente şi cu arii geografice determinate. Conţinutul în sine al cooperării culturale include natura, caracterul, volumul şi caracteristicile proceselor culturale ale naţiunilor individuale.

Situaţia socio-culturală contemporană în statele sud-est europene demonstrează realităţile care condiţionează principiile cooperării culturale:

- existenţa unui spaţiu multinaţional, o arie a numeroase culturi care s-au dezvoltat independent şi care au interacţionat vreme de mii de ani;
- existenţa unui teren comun care să formeze natura, mentalitatea şi cunoaşterea naţiunilor şi a cărui distrugere ar submina cultura;
- existenţa unei serii de subculturi care să reflecte preferinţele diferitelor grupuri de populaţii;
- prezenţa unor tendinţe care să conserve culturile etnice şi bazele lor, pe de o parte, şi care să respecte tendinţele contradictorii, de întrepătrundere a culturilor, a influenţei culturii de masă şi a mijloacelor tehnologice de propagare a culturii.

Realităţile şi principiile sus menţionate sunt universale şi ar putea constitui baza unui nou concept pentru iniţiative juridice pe termen lung, pentru protejarea şi dezvoltarea culturilor naţionale.

Care ar trebui să fie aceste iniţiative?

Când discutăm în Parlament chestiunile privind dezvoltarea culturală ne simţim mai confortabil abordând "problemele secundare", substituindu-le celor majore, din agenda problemelor sociale. Suntem înclinaţi să uităm că şi cultura este intrinsecă umanităţii şi dezvoltării sale.

Cultura nu este o simplă combinaţie a patrimoniului cultural şi a activităţilor culturale. Patrimoniul cultural, ca o reuniune a valorilor culturale şi a problemelor sociale, rezultă din interacţiunea produselor materiale şi a ideilor spirituale. Activităţile culturale creează valori culturale şi le salvgardează, conservă, difuzează şi foloseşte în toate sferele proceselor creative comune, individuale ori colective. Astfel, influenţând puternic forma şi natura comunicării sociale, cultura este văzută nu ca o adăugire de nuanţă ci ca un factor al dezvoltării în toate sferele vieţii sociale.

Cu toţii ştim că instituţiile culturale nu numai că salvgardează şi dezvoltă rezultatele culturale; în egală măsură, ele oferă resurse şi oportunităţi pentru descifrarea obiectivelor semiotice ale istoriei culturale. Ele au, prin urmare, o importanţă socială excepţională şi pot constitui o componentă majoră a procesului de integrare europeană. Trebuie să fie fixate condiţiile pentru existenţa individuală a instituţiilor

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

culturale, pe de o parte, și pentru un sistem coexistent care să garanteze interacțiunea lor în beneficiul societății, pe de altă parte.

Societatea trebuie să aibă șansa de a-și cunoaște trecutul și prezentul, nu în forme cvasi-culturale și decorative, cum se întâmplă deseori în inițiativele culturale întâmplătoare. Prin conservarea și dezvoltarea moștenirii culturale, putem garanta prezervarea experienței sociale și transmiterea acesteia de la o generație la alta. Așadar, dacă informația acumulată a reflectat corect caracteristicile contemporane ale proceselor socio-culturale în lumea de astăzi, moștenirea culturală va fi mai eficientă în servirea nevoilor și intereselor sociale. Cercetarea aduce aspecte noi care pot demonstra că moștenirea culturală și istorică a țărilor noastre se află printre stâlpii de bază ai identității noastre europene. Ca legislatori, trebuie să garantăm crearea unui sistem de încredere pentru identificarea și prezervarea moștenirii culturale, istorice și naturale, atât pentru națiunile individuale din regiune, cât și ca parte integrantă a progreselor lumii civilizate moderne.

Conceptul de integrare a patrimoniului cultural în sisteme naționale de dezvoltare durabilă constituie o bază a legislației culturale a țărilor UE iar activitățile culturale sunt privite ca indispensabile pentru planurile și programele de dezvoltare durabilă.

Libertatea cuvântului și libertatea de expresie garantează libertatea artei ca parte a procesului cultural în ansamblu, asigurând, în consecință, autonomia activităților creative în instituțiile culturale. Pozițiile diametral opuse în privința rolului statelor în procesele culturale pot determina în mod regretabil colapsul patrimoniului cultural și eroziunea activităților culturale, ceea ce este în detrimentul nu numai al personalităților culturale dar și al societății în ansamblu.

În acest sens, este foarte importantă introducerea și realizarea unei reforme eficiente în sfera culturală printr-un proces de modernizare, prin noi structuri de organizare și un nou model de management economic care nu va exonera statul de implicarea sa în cultură, ci va încorpora principii importante precum:

1. o definire clară a parametrilor participării statelor în sprijinirea activităților culturale și o tendință de a combina subsidiile cu investițiile, ținând cont că unele sfere îngăduie tranziția de la o formă de finanțare prin subvenții la investiții;

2. o completare a procesului de descentralizare și redistribuire;

3. crearea unei politici de investiții în infrastructura culturală.

În cazul când o asemenea reformă este aplicată pe baza unei combinații similare de principii, cultura va fi autonomă, produsele culturale și serviciile se vor îmbunătăți semnificativ din punct de vedere calitativ și vor deveni competitive, turismul cultural va crește și tehnologiile moderne de informație vor fi introduse în toate domeniile culturale, incluzând industria culturală.

În acest spirit, sugerez să discutăm nevoia de a adopta o *Convenție-cadru pentru cooperarea culturală* între țările sud-est europene, bazată pe înțelegerea modernă a conceptelor patrimoniului cultural și activităților culturale.

Pentru a obține aceste lucruri, va trebui să uităm de procesele distructive care au rezultat din opoziția ideologică, politică și națională din trecut și care au prejudiciat nu numai atitudinile psihologice și viața spirituală, dar și viața noastră de toate zilele, legăturile dintre generații și chiar normele morale umane.

O *Convenție pentru cooperarea culturală* va garanta accesul liber la bogățiile culturale, istorice și naturale ale statelor balcanice. Cu alte cuvinte, scopul său imediat ar trebui să prefigureze o cooperare culturală, definind astfel un model pentru un sistem de valori care să armonizeze cu doctrina dezvoltării durabile. Acest lucru ar însemna schimbarea criteriilor noastre de clasificare a valorilor care au construit viziunea umanistă a lumii, prin care să se arate poziția reală a omului în natură, în societate, în casa europeană, în care Balcanii, casa sud-est europeană, formează o parte a ei.

Baza legală a *Convenției pentru cooperarea culturală* ar trebui să conserve valorile culturale, fiind întemeiată pe două elemente:

Primul: să prezinte popoarelor patrimoniul cultural, anume valorile materiale și spirituale create în trecut și care au o importanță socială, culturală, istorică, etnologică, arheologică și arhitecturală pentru identitatea regiunii sud-est europene.

Al doilea: să creeze condițiile pentru dezvoltarea unei opere sociale și culturale interactive, care să fie dată în folosință tuturor oamenilor și să producă beneficii culturale accesibile, produse și servicii, ca rezultat al creativității spirituale.

Noua bază juridică în cooperarea culturală ar trebui să adopte filozofia principiilor culturale și politice ale *Convenției culturale europene* și a conceptelor politice care rezultă din deciziile Consiliului de miniștri al UE, Consiliului Europei, UNESCO, ICOMOS, ICOM și altele.

Procesul de elaborare a legislației culturale în democrațiile europene diferă de la stat la stat și depinde de istoria individuală și de tipul de guvernare a fiecărui stat. Fiecare dintre statele aflate sub egida *Convenției culturale* își va regăsi răspunsul adecvat în planificarea politicii legislative. Nu ar trebui să omitem că în inițiativele legislative din domeniul patrimoniului cultural, istoric și natural, fiecare țară ar trebui să decidă individual asupra formelor de dialog și de parteneriat în rândul parlamentelor, al puterii executive și al sectorului non-guvernamental. Tocmai acest lucru face ca parteneriatele și cooperările în toate sferele activității culturale și ale industriei culturale să fie importante pentru țările noastre ca viitoare membre ale UE.

În opinia mea, prioritățile în politica legislativă a cooperării culturale sunt următoarele:

1. conducere eficientă în întărirea sistemelor de protecție, salvgardare și dezvoltare a valorilor culturale;

2. armonizarea legislației în cooperarea transfrontalieră cu aceea a țărilor membre ale UE;

3. crearea unui model contemporan de cooperare în organizarea, managementul și aspectul economic al activită-

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

ților culturale și al industriei culturale.

Prin respectarea acestor priorități vor fi sporite șansele punerii la punct și realizării în comun a proiectelor transfrontaliere, care vor fi finanțate prin programe și fonduri internaționale.

Un prim scop al politicii legislative ar trebui să fie descentralizarea și încurajarea inițiativelor comune ale instituțiilor culturale individuale. Ținând cont că în țările noastre există numeroase contraste sociale greu de depășit, politica de care vorbim garantează un acces larg la valorile culturale și la condițiile pentru protejare, păstrare și folosință.

În acest sens, sus numita *Convenție-cadru* între țările sud-est europene va oferi o bază juridică eficientă pentru cooperarea culturală. *Convenția* ar trebui să respecte principiile adecvării; cu alte cuvinte va garanta faptul că integrarea proceselor culturale este în acord cu scopurile declarate și cu formulările generale. Redactarea și filozofia convenției ar trebui să fie în acord cu celelalte convenții internaționale, cu declarațiile făcute în cadrul summit-urilor șefilor de stat și ale liderilor guvernamentali ai țărilor membre UE, cu recomandările Adunării Parlamentare, ale Congresului puterilor locale și regionale din Europa și cu rezoluțiile adoptate la cea de-a cincea Conferință Europeană a miniștrilor responsabili cu patrimoniul cultural (Portoroso, 2001). Simultan, ar trebui să luăm în considerare tendințele moderne și experiența profesională în activitățile culturale, implementând, astfel, o terminologie comună pentru toți și o clasificare comună a conceptelor.

Tratatele internaționale în domeniul cooperării culturale nu s-ar putea realiza dacă părțile nu și-ar îndeplini responsabilitățile în aplicarea măsurilor juridice, administrative și executive printr-o "lege a soft-ului". În eventualitatea nerespectării acestor prevederi, dacă nu vor rezulta sancțiuni directe, se va vorbi totuși despre lipsa de respect față de ordinea juridică internațională și față de tradițiile popoarelor europene și se va arăta clar în ce măsură suntem în stare de a ne adapta la valorile general acceptate și de a trăi împreună într-o casă comună.

În majoritatea țărilor europene organismele nonguvernamentale participă într-o mare măsură la protejarea și promovarea valorilor culturale. În UE nu există vreo prevedere privind obligația de a armoniza legislația culturală, în vreme ce se cere acceptarea principiilor generale, iar conținutul *aquis*-ului se reduce la deciziile Parlamentului European și ale Consiliului, cu privire la programele culturale.

Un model modern de legislație culturală presupune garantarea condițiilor de formare a unei identități culturale europene pe baza recunoașterii diversității locale. Acest lucru înseamnă crearea unei legislații locale și un regim clar de protecție și dezvoltare a valorilor culturale ale comunităților individuale. Unificarea și schimbul de valori culturale stimulează integrarea culturală și creează oportunități pentru cunoașterea reciprocă și acceptarea diferențelor culturale.

Printr-un asemenea model va fi posibilă aplicarea cu succes a principiilor democratice aplicate de către Consiliul Europei pentru prezervarea identităților culturale și a autonomiei și pentru garantarea includerii cetățenilor în activitățile comunității și respectarea drepturilor celorlalți, a dreptului de proprietate, a libertății asocierii, a libertății cuvântului, a pluralismului informației etc.

În acord cu tradițiile și identitatea, inițiativele legislative moderne ar trebui să țintească la crearea de condiții pentru aplicarea strategiilor transfrontaliere și inter-regionale de dezvoltare economică durabilă.

Va fi necesară aplicarea experienței acumulate de statele europene pentru stimularea tendințelor politice de sporire a eficienței puterii statului, a democrației locale și stimulare a relațiilor dintre state. Legislația modernă trebuie să implementeze noi structuri și mecanisme de management care permit folosirea și managementul programelor locale și a proiectelor culturale internaționale, în parteneriat cu sectorul social și privat. Este necesară, de asemenea, crearea condițiilor de distribuire a *know-how*-ului, lucru care ar încuraja dezvoltarea aptitudinilor profesionale și a instrumentelor pentru schimbările manageriale și ar spori posibilitatea de a decide asupra opțiunilor strategice pe baza experienței sociale și a tradițiilor culturale și istorice.

O asemenea abordare va rezulta, de asemenea, dintr-o participare a populației locale în activitățile de protejare și salvare, de răspândire a valorilor culturale și de mobilizare a participării instituționale la nivel național și local.

Cu câțiva ani în urmă, la sfârșitul secolului XX, când aderarea la UE era unul dintre semnele indispensabile ale identității europene, Europa ne apărea ca un scop îndepărtat, aproape de neatins. Cea mai mare lărgire a UE arată că Europa și-a învins în cele din urmă prejudecata că dezvoltarea democratică ar fi o prerogativă a unui cerc închis de state.

Întorcându-ne la importanța geopolitică a Balcanilor și la concluziile Raportului Carnegie, am putea spune că a sosit vremea să ștergem linia care desparte Europa de Balcani și că suntem o parte a continentului și deopotrivă vecini.

Eforturile susținute ale popoarelor noastre de a accede la UE ne solicită să parcurgem partea noastră de drum și să adoptăm o politică culturală care să demonstreze că nu suntem un arhipelag de mici insule în Peninsula Balcanică.

Traducere din limba engleză de Julieta MOLEAN

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Prejudecata europeană față de cultura balcanică

acad. Andrei PANTEV

Atentatul comis de tânărul fanatic Gavrilo Princip la Sarajevo în 1914 a declanșat primul război mondial și i-a împins pe senegalezi și pe australieni în Europa. În lucrarea sa *Europa fără mască*, John Gunter scrie: "O rușine de nesuportat pentru spiritul uman și politic de a vedea națiunile necivilizate în dezordine, pe punctul de a se lupta între ele sau de a îndrăzni să se lupte între ele, până ce ostilitățile lor se vor transforma într-un război". Cât despre Micha Glenny, jurnalist și cercetător, expert reputat în chestiunea Balcanilor, citează în 2004 această observație colerică, cu adăugirea: "Disprețul lui Gunter traduce opinia publică predominantă în Occident, care dintotdeauna a considerat Balcanii drept o otravă care amenință sănătatea Europei".

Cu toate acestea, războaiele religioase, campaniile lui Napoleon și războiul civil din Spania sunt incomparabile prin cruzimea lor cu războaiele balcanice. Oricare ar fi evoluția treburilor balcanice, ele continuă să fie privite prin prisma secolului al XIX-lea. Dacă aplicăm principiul creștin al sfințeniei prin suferință, popoarele balcanice se cuvine să se regăsească mult mai sus decât prospera Europă. Ar trebui ca noi, **ceilalți**, balcanicii, să ne resemnăm și să ne identificăm cu această idee, neavând altă consolare decât propria noastră amărăciune ironică în virtutea veșnicei noastre neîmpliniri. Căci permanenta intervenție în treburile balcanice, cel mai adesea garantată prin tratate internaționale, nu poate să nu aibă un impact asupra unei imagini atât de descurajante. Este clar că istoria Balcanilor abundă în secrete, de care nimeni nu se poate atinge. Pentru că valorile ei veritabile au o esență spirituală mult mai profundă decât mărturiile istorice concrete.

Să nu uităm că dominația otomană prelungită nu a putut nici să șteargă, nici să distrugă vreuna dintre etniile balcanice. La eliberarea lor, acestea erau intacte, ca în ajunul invaziei. Dar ele au rămas la fel de dezbinate și ostile, ca în prima zi. Cronicile oficiale, documentele, operele țarilor și ale sfinților, predicile bisericilor și documentele statului, arhivele și bibliotecile nu mai sunt în măsură să ne furnizeze elemente suficiente pentru elucidarea acestui mister. Pentru că ideea de dominație în istoria balcanică s-a transformat adesea într-o practică de auto-distrugere, un refren banal al istoriei mondiale, care sugerează că fiecare lărgire este un semn al primejdiei. Cel puțin, atunci când pulsațiile spirituale degenerează într-o tentativă directă de dominație. Aceste tendințe primejdioase oprite de intervenția otomană confirmă ideile Occidentului că unitatea spirituală europeană nu include creștinismul ortodox. Chiar dacă acesta din urmă vehiculează universalitatea și autenticitatea comunității creștine de la început. Cele două forme de creștinism care împart Europa au produs sciziunea spirituală, deopotrivă apropiată și insurmontabilă. Deoarece, chiar dacă există o diferență religioasă, ea nu poate fi spirituală. În consecință, suntem obligați să recunoaștem că pentru Balcani această împărțire este cu greu perceptibilă, în vreme ce pentru Europa occidentală, este vorba despre o cerință formală, chiar dacă este rar manifestată. Caracteristica culturii balcanice, pe cât de paradoxală, pe atât de exactă, poate fi stabilită pe baza a trei premise contradictorii și de neclintit. Această cultură, care se distinge prin trecutul său îndepărtat, este total necunoscută și în același timp rău văzută. Această enigmă de neexplicat nu este altceva decât prelungirea misterelor, care planează în jurul celor trei componente din titlul prezentei alocuțiuni. Ce este cultura, ce este Europa, și mai presus de orice, ce reprezintă Balcanii? Prima noțiune poate face loc unei discuții îndelungate, care ar putea fi articulată în jurul sugestiei lui Keneth Clark, pe care unii au tendința s-o uite: "Nu știu ce este civilizația, dar îi simt prezența peste tot". A introduce Europa în categoriile unui model deopotrivă unic și universal, nu este un lucru ușor. Până la primul război mondial, ea se afirmă ca un absolut cultural, vector al progresului general, care suscită respectul total. În această epocă America este mai mult o Europă, decât invers. Hegemonia politică a Europei a stat la originea superiorității culturale. Când eminentul istoric și om politic Thomas Macoley justifică necesitatea învățării limbii engleze în școlile indiene în secolul trecut, afirmă că întreaga cultură arabă, indiană și chinezească nu valorează mai mult decât un raft de cărți dintr-o mănăstire europeană. Nu este vorba aici despre o morală demnă de Kipling. După un studiu englez din 1992, semnat de Morley și Kevin Robins, Occidentul și-a construit dintotdeauna dominația culturală bazându-se pe disprețul față de realizările celorlalți.

În același timp, Europa se identifică cu istoria, literatura și artele antichității grecești sau romane, cu acea cultură latină – dar nu și bizantină – a Evului Mediu. Acest cod genetic combinat include însușirea și monopolizarea tradiției grecești, cu excepția celei bizantine și romane, detașarea sa de cadrul său natural, înainte de fi încorporată în tradițiile Europei Occidentale și în parte ale Europei Centrale, în conformitate cu noile cerințe ale noii realități. Această acaparare nu este deloc întâmplătoare. Ea ascunde esența și dimensiunile civilizației europene. Marea majoritate a valorilor europene contemporane, începând cu creștinismul și până la egalitatea în fața legii, în calitatea sa de embrion istoric, nu are deloc o origine europeană. A nega o asemenea evidență istorică este foarte plauzibil, cu condiția să se admită că însăși natura originii nu are nici o importanță. Este de-a dreptul surprinzătoare ușurința prin care se neagă faptul irevocabil conform căruia bazinul mediteranean și Balcanii orientali sunt patria istorică atât a democrației, cât și a acestei culturi europene, care începe cu Homer și Aristotel. Acest răspuns ne duce la a treia întrebare. Ce reprezintă Balcanii? Cea mai amuzantă caracteristică a acestei regiuni este chiar numele său, care a reușit să-și mențină o stabilitate de necrezut pentru condițiile locale. Acesta este numele turcesc al unui lanț muntos care se întinde în întreaga regiune. "Balcan" era numele celei mai mari companii turistice a noastre și, de asemenea, a companiei noastre naționale aeriene. Dar acest

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

lucru se petrecea după plecarea turcilor. Însăşi noţiunea de "peninsulă balcanică" a apărut în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Se crede că inventatorul ei este geograful german Johan Auguste Zeune (1778 – 1853), care a vrut, în acest fel, să delimiteze această zonă europeană după criterii geografice. Ca noţiune, aceasta este una dintre expresiile cele mai stabile ale moştenirii noastre comune otomane. Probabil acesta este motivul pentru care unele ţări, precum Croaţia sau România, refuză să fie calificate drept ţări balcanice. Încărcătura emoţională negativă pe care o pune în mişcare această toponimie este motivată inconştient de consideraţii asemănătoare.

Valorile determină axa de dezvoltare a culturii, aşa cum sunt ele prezentate de primul lor indicator, raportul între individ şi colectivitate. Întârzierea artificială a neamurilor balcanice în raport cu ritmurile şi suflul schimbărilor din vremea Renaşterii, a Reformei şi a Secolului Luminilor, le condamnă la această inferioritate, care le obligă întotdeauna să ajungă din urmă restul lumii europene. Ele sunt condamnate la imitaţie. Din această cauză culturile balcanice afirmă fără ocolişuri direcţia pe care şi-au ales-o din secolul al XVIII-lea până în prezent. Adoptând lent şi dureros modernizarea în cadrul Imperiului otoman, în condiţiile unei culturi străine predominante, ele părăsesc progresiv sfera Orientului pentru a se declara deschis culturii europene.

În ceea ce priveşte eticheta "Europa Luminilor" sau "popoarele civilizate", aceste noţiuni se opun fundamental cu "Imperiul otoman retrograd şi corupt", cu "populaţia sa asiatică barbară şi sălbatică".

Ultimul calificativ nu este deloc negativ din punctul de vedere al categoriilor antropologice. Este doar un simplu mesaj, expus în mod savant, traducând aspiraţia ruperii de o cultură străină, ostilă şi impusă prin forţă. Pentru că puternicele centre culturale ale Orientului, cu care se identifica puterea otomană în trecut, sunt în zilele noastre simbolurile unei decăderi statale şi, de asemenea, ale unei degradări culturale.

În acest context trebuie examinată întrebarea fundamentală, dacă se poate descifra codul unei culturi, fără a te contamina de esenţa valorilor sale. Exemplele în acest sens nu lipsesc. Şahul Persiei se duce într-o vizită oficială în Marea Britanie. Programul său prevede o vizită la celebrele curse de cai. La întrebarea ce va face la hipodrom, i se explică în detaliu sentimentul de frenezie şi de jovialitate resimţit pe câmpul de curse. La care şahul răspunde nepăsător: "Nu văd nici un sens în această distracţie. La sfârşit, tot va exista cineva care va termina primul. Ce poate fi interesant în aceasta?" Dacă acest episod ni se pare străin şi îndepărtat, aş putea da un alt exemplu cu o scenă din filmul lui Emir Kusturica, "Underground". Este vorba despre un bărbat singur şi foarte violent, care abuzează de soţia unui prieten apropiat, lucru foarte reprobabil, pentru normele europene, dar care nu este resimţit ca atare în Balcani. Cu toate acestea, când soţul femeii adulterine este prins de naziști şi supus unor torturi atroce, aşa-zisul prieten şi amant perfid al soţiei infidele îşi riscă viaţa pentru a-l salva. Această atitudine se încadrează prost în percepţiile şi viziunile occidentale. Ne duce cu gândul la acea iraţionalitate slavă care l-a făcut în 1881 pe ţarul Alexandru al II-lea Eliberatorul să iasă din caleaşca sa în vremea atentatului, pentru simplul motiv că onoarea nu îi permitea să se ascundă în timpul unui schimb de focuri. În consecinţă, a fost ucis, chiar dacă unul dintre autorii atentatului încearcă să îl cruţe de la moarte. Nu există nici o urmă de raţiune sau de înţeles în acest act. Scene asemănătoare, care sunt prost înţelese în Occident, traduc o atitudine care îmbină nobleţea iraţională şi cruzimea nesăbuită, incompatibile cu logica umană comună.

În consecinţă, culturile balcanice decriptează codul culturii europene într-o manieră proprie, chiar dacă îi adoptă valorile, ca pe ale ei. Şi nu este deloc o coincidenţă. Prin viaţa lor literară din Evul Mediu, popoarele balcanice se regăsesc la baza civilizaţiei europene creştine. Secolul Luminilor balcanice are personalităţile sale de marcă, extrase din propriul său trecut. Dar când au fost nevoite să ocupe poziţia socială, politică şi culturală care le era transferată, sosirea lor a fost prea târzie. Mai mult, nu terminaseră cu viaţa lor istorică, deoarece nu văzuseră venind suflul dinamicii culturale şi politice europene. De aceea, întâlnirea lor cu cultura europeană nu le era atât de străină, fiind mai degrabă o senzaţie nouă. Totul se derula într-o manieră indirectă, mai ales în sfera ideilor. Puţin câte puţin, valorile, idealurile şi ideile gândirii sociale şi politice din vremea Secolului Luminilor au fost regândite. Totuşi, datorită decalajului lor istoric, Balcanii nu ajung să atingă normele culturale ale Europei, aceasta din urmă ajungând la faza de revoluţie industrială, în vreme ce manufacturile făceau primii paşi ezitanţi în Peninsula Balcanică. În acest context, ni se prezintă trei probleme fundamentale:

1. Observăm o legătură retroactivă: europenii înşişi asimilează cu greu valorile balcanice. Pentru ei este un tărâm enigmatic, saturat de un romantism semi-legendar sau semi-barbar, comparabil unei expediţii pe apele fluviului Orinoco; o zonă de turbulenţă şi de ruptură cu viaţa istorică, precum imaginea ruinelor Carthaginei. Primii exploratori care au traversat Balcanii au stabilit o caracteristică mecanică şi culturală unică, pe principiul religiei (a creştinilor, chiar dacă sunt ortodocşi) sau al diferenţei etnice/rasiale, pur antropologice. Consideraţiile serioase cu privire la realizările culturale şi la patrimoniul populaţiei locale sunt rare. De obicei, totul se opreşte la diversitatea etnografică sau la particularităţile vieţii curente ale unei populaţii în aparenţă ospitaliere, care nu se îngrijeşte deloc sau care ignoră trecutul său istoric şi cultural. Exemplele din istoria modernă ilustrează fermitatea ideilor şi a percepţiilor. Când un rege sârb sau grec este asasinat, ori dacă este vorba despre un om politic croat sau de un prim-ministru bulgar, acest lucru nu este altceva decât o nouă mărturie a barbariei balcanice. În acelaşi timp, asasinatul preşedintelui Mackenly sau al preşedintelui Carnot este tratat ca o deviere drastică de la obiceiurile civilizate. Chiar evenimentele din Bosnia şi din Kosovo au fost înfăţişate ca o nouă serie de tulburări în "butoiul cu pulbere" sud-est european. Nici un studiu serios nu a fost întreprins asupra dimensiunilor culturale şi a deosebirilor caracteristice regiunii. În ceea ce o priveşte, istoria contemporană este expusă în logica unui masacru care s-ar produce astăzi la Paris ca răspuns la măcelul din noaptea Sfântului Bartolomeu. Acest lucru creează complexul de inferioritate al culturilor balcanice şi le îndepărtează puţin de normele culturale europene.

2. Legitimitatea culturală a Balcanilor este contestată fără încetare, ca şi când ar fi impusă dinafară. Laolaltă cu politica balcanică, se găseşte condamnată la o întemniţare veşnică. În acelaşi timp, cultura balcanică este orientată către trecut; ruptura brutală în pragul unei ascensiuni, izolarea

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

apăsătoare a primelor secole de dominație otomană, toate sunt justificate de o măreție culturală a trecutului și de un aport considerabil – pentru greci, Elada lui Homer; pentru noi, alfabetul chirilic, care s-a răspândit imediat în întreaga lume slavă; pentru croați – Tomislav; pentru sârbi – Ștefan Dușan; pentru albanezi – Scanderbeg. De asemenea, sârbii nu renunță niciodată la Ivo Andric, grecii la Kazantzakis, iar noi, bulgarii, la Ivan Vazov. Istoria devine o consolare, o capcană benevolă, în care măreția trecutului înlocuiește neputința contemporană.

Exact în aceste două probleme trebuie căutate dinamica complexă, spiritul contradictoriu, dramatismul interior, aspirațiile tacite și dificultățile în dezvoltarea culturilor balcanice înainte de constituirea lor în state suverane. Întreg acest proces ar putea fi rezumat în două fraze emblematice: aceea a lui Paisie, "O, popor nedemn, de ce îmi este rușine să te numesc?..." și aceea a lui Vazov, "Și noi am dat ceva lumii...". Această povară se află adesea la originea situațiilor comice, caracteristice unei morale contra-productive. Europa este o desfrânată, în vreme ce măreția literaturii balcanice are o valoare mult mai mare decât performanțele europene ale acestei epoci.

3. Cât privește culoarea locală, care este structurată cu precizie pe nivele culturale inegale, în pofida normelor spirituale identice, în Europa stabilim aceleași diferențe, dar într-o măsură mai mică. Pentru locuitorul din Balcani, la originea centrului universului se găsește micul său oraș natal, populat îndeosebi de turci. Trecând prin Plovdiv, acesta observă că este un oraș cosmopolit, pentru că se vorbește turca, bulgara, armeana sau ebraica. Scurta sa ședere la Belgrad îl face să creadă că se găsește într-un veritabil oraș european. Dar puțin mai târziu, ajuns la Viena și la Praga, sau chiar la Zagreb, înțelege că tot ceea ce tocmai a văzut și i-a insuflat respect nu este decât anticamera, o suburbie modernă la porțile Orientului.

Diferitele norme culturale creează diversitatea culturilor. Ele posedă chiar codul valorilor, dar păstrarea culorii locale a zilelor noastre le confruntă cu una dintre cele mai mari provocări ale procesului de integrare. Cum să nu te schimbi schimbând? De câțiva ani dictonul balcanic îmbibat de înțelepciune, "Aici Dumnezeu este altul", va păstra farmecul culturilor balcanice, integrate în universul spiritual european. Deopotrivă fondatori, dar nu obligatoriu vectori moderni.

Dar mai există și altceva. Se află la Belgrad un monument cu inscripția: "Iubim Franța așa cum ne-a iubit și ea pe noi". Acest monument inspiră respect pentru diplomația franceză, care a conlucrat la formarea statului iugoslav. În acest caz, sprijinul politic revelează o apropiere culturală. Simplul fapt că Marile Puteri au favoriții lor politici în Balcani îi situează pe ceilalți într-o poziție cel puțin dureroasă și frustrantă. Când dau Europa ca exemplu de idol cultural, aceste țări își explică cu greu de ce Europa "întreprinde toate celea" împotriva lor, printr-o atitudine politică. De aceea, în literatura noastră Europa este tratată ca "fiica răsfățată", în ciuda pietrelor sacre ale patrimoniului său cultural. Este surprinzător de notat că, la scurtă vreme după primul război mondial, o adevărată euromanie izbucnește în Bulgaria.

Cum se știe, operele părintelui politologilor contemporani, Samuel Huntington, nu plasează țările ortodoxe ale Balcanilor în jurul celor șapte civilizații fundamentale. Acest lucru este deosebit de îngrijorător dacă avem în vedere că aceeași clasificare include în civilizația occidentală întreaga Europă, America de Nord, Australia și Noua Zeelandă. Dar unde sunt ciocnirile dintre musulmani și creștini în Bosnia și în Kosovo, unde sunt vărsările de sânge între catolici și ortodocși în Croația sau în Krajna sârbă; unde se găsește Rusia, al cărei teritoriu, chiar după prăbușirea Uniunii Sovietice, se întinde pe 35% din suprafața Europei? Iată-ne confruntați cu un nou paradox: zona culturală a ortodoxiei este considerată în aceeași măsură atât o regiune frontalieră cât și centrală, între est și vest. Se dovedește astfel că locuitorii din Balcani nu intră în acel "noi" integrationist, ci aparțin categoriei "celorlalți". Pe scurt, nu este vorba numai de o ciocnire a civilizațiilor, ci și de o incompatibilitate lăuntrică. Astfel, noțiunea de balcanizare, pe care o datorăm ziaristului englez James Luis Garwin (1868 – 1947), se transformă într-o noțiune aplicabilă împărțirii tribale din America de dinainte de Cristofor Columb și luptelor din Burundi și Ruanda. Acest termen se impune începând din 1921, când este publicată la Londra și la New York o lucrare cu titlul *Europa balcanizată*. Asemenea *parti-pris* deranjează popoarele din Balcani, care nu au cunoscut doar confruntări, ci și schimburi rodnice între culturile lor. În acest context, ar fi mai corect să vorbim de asemănări culturale, care sunt mai importante decât diferențele. Căci oricare ar fi frontierele reale sau artificiale între ele, aceste țări aparțin în orice caz unuia și aceluiași spațiu socio-cultural. Ceea ce le unește este atașamentul comun pentru Europa, însoțit de viziunea lor specifică asupra culturii balcanice și a mentalității ei singulare. O mentalitate care nu se manifestă doar prin intermediul rachiului, al usturoiului, al instrumentelor de suflat, al oamenilor cu credința lor prefăcută. Apropierea de Europa este mai puternică decât o vecinătate geografică întâmplătoare. A trăi în Balcani înseamnă conform lui Ivo Andric "să iubești și să urăști în același timp". Evident, mișcat de o astfel de înțelepciune respectuoasă, voi putea să-mi depășesc îndoielile față de unul din colegii mei de la Universitatea din Belgrad, care încerca necontenit să mă convingă cum că sârbii, deși îmbrățișau credințe diferite și se luptau pe viață și pe moarte între ei, se reuneau cu toții în perioadele de armistițiu în jurul unei cafele. Din acest motiv, este greu pentru popoarele din Balcani să admită că identitatea comună înseamnă în mod obligatoriu și automat o structură statală comună. Ele nu cred că teritoriile statale încetează de a mai juca rolul care le-a determinat să se formeze. Ele nu cred întotdeauna că orice reunificare este un lucru bun, deoarece știu că în cazul oricărei reunificări, există întotdeauna perdanți. De aceea, continuând să punem în lumină "prejudecata", am vrea să reamintim aserțiunile unei doamne oarecum uitate, Catherine La Lumière, care spunea că "este cu neputință să se creeze un organism european sănătos fără a i se da îngrijirile necesare inimii bolnave a Europei, Balcanii". Cultura care se situează deasupra națiunilor este cea care le va salva. În ceea ce o privește, Europa are, în orice caz, nevoie de această fărâmă de barbarie culturală, pentru a-și revigora sevele culturale sleite. Și poate că otrăvurile Europei posedă niște virtuți curative mult mai importante decât procedurile birocratice ale reunificării.

Traducere din limba franceză de Julieta MOLEANU

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Învățământul românesc în Peninsula Balcanică

prof. univ. dr. Adina BERCIU-DRĂGHICESCU
prof. Maria PETRE

Înființarea de școli în a doua jumătate a secolului al XIX-lea la românii sud-dunăreni a fost pregătită de apariția unor lucrări cu caracter istorico-lingvistic[1].

Ideea înființării unor școli în limba română pentru românii din Balcani o observăm la conducătorii revoluției de la 1848: Nicolae Bălcescu, Dimitrie Bolintineanu, Ion Ghica, Ion Ionescu de la Brad ș.a. care, sesizând prezența masivă a românilor în sudul Dunării, s-au gândit imediat la aspectul educativ și religios.

Prima intervenție oficială, pe lângă guvernul otoman, privind înființarea unei școli românești pentru românii supuși otomani a făcut-o, între anii 1860 – 1861, Costache Negri în calitatea sa de agent diplomatic al României la Constantinopol. El a insistat pe lângă sultan ca să se ia măsuri "pentru scăparea de la moarte ca națiune a românilor din Macedonia, Tesalia, Epir, Albania".

În anul 1860 a luat ființă la București Comitetul Macedo-Român, cu misiunea de a pregăti terenul pentru înființarea de școli și biserici printre românii din Imperiul Otoman: "Comitetul Macedo-Român din București a luat însărcinarea a dirija introducerea limbii naționale în toate orașele și târgurile românești". Sămânța fusese aruncată cu mult curaj și roadele nu vor întârzia să apară.

În perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza (1859 – 1866) au apărut și primele succese în "bătălia" pentru învățământ românesc în Peninsula Balcanică.

În anul 1863, Mihail Kogălniceanu, prim-ministru al României, hotăra crearea unui fond din bugetul statului pentru ajutorarea bisericilor și școlilor române din Peninsula Balcanică.

În 29 aprilie 1864, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Dimitrie Bolintineanu, propunea ca din fondul de 10.000 de lei prevăzut pentru susținerea școlilor din Imperiul Otoman să se trimită cât mai repede acolo o sumă de bani, întrucât acestea sunt "amenințate a se închide din lipsa banilor necesari".

În același an, primul ministru Mihail Kogălniceanu, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice Dimitrie Bolintineanu și secretarul V. A. Urechia au hotărât ca Ministerul Instrucțiunii Publice să prevadă un buget de 14.000 lei pentru ajutorarea școlilor și românilor din Balcani[2].

În anul următor s-au acordat 20.000 lei din buget pentru întemeierea unui internat la București, pentru copiii românilor din Balcani.

Dimitrie Atanasescu, proprietar al unui atelier de croitorie la Constantinopol, a aflat despre manifestul Comitetului Macedo-Român din București care-i îndemna pe tinerii români să vină la București pentru a se pregăti să devină dascăli în Macedonia. A sosit în țară și, după absolvirea studiilor la Liceul "Matei Basarab" din București, s-a reîntors în Macedonia unde, la 2 iulie 1864, a deschis în comuna Târnova prima școală românească de la sudul Dunării[3].

În 1865 s-a înființat la București Institutul Macedo-Român pe lângă Biserica Sfinții Apostoli, condus de arhimandritul Averchie, care avea și el drept obiectiv înființarea de școli în Balcani și formarea de cadre didactice.

După 1878 dezvoltarea învățământului s-a făcut într-un cadru mult mai favorabil creat de Tratatul de la Berlin din 1878 care confirma, printre altele, libertatea de conștiință a locuitorilor Imperiului Otoman. Dar autoritățile otomane refuzau să ia hotărâri mai îndrăznețe cu privire la drepturile românilor.

În urma presiunilor românilor, guvernul otoman va aproba, cu toată opoziția grecilor, libera practicare a învățământului în limba română. Marele vizir Savfet Pașa a emis în septembrie 1878 Ordinul viziral nr. 303 prin care cerea autorităților locale (valiului Salonicului și Ianinei)* să nu împiedice funcționarea școlilor române[4].

La elaborarea și emiterea acestui act o contribuție esențială a avut profesorul Apostol Mărgărit. Consecințele au fost deosebit de importante pentru învățământul românesc, numărul școlilor a crescut cu câteva zeci în numai câțiva ani.

Situația școlilor române din Imperiul Otoman a fost încredințată de către guvernul român unui Inspector General al Școlilor Române din Balcani, funcție ce va fi deținută din 1878 și până în 1902 de profesorul Apostol Mărgărit. Sediul Inspectoratului General se afla la Bitolia.

După aceea, ministrul Instrucțiunii Publice Spiru Haret a decis desființarea Inspectoratului și înlocuirea acestuia cu Administrația Școlilor și Bisericilor Române din Turcia, care își avea sediul tot la Bitolia. Conducerea acestei Administrații a fost încredințată lui G. C. Ionescu. În 1906 Administrația a fost iarăși transformată în Inspectorat, condus de N. Tacit, care era ajutat de cinci revizori școlari.

Reacția grecilor la constituirea atâtor școli (și biserici) ale românilor nu a întârziat să apară. Ei au denunțat permanent autorităților otomane pe institutorii români drept un pericol la adresa statului otoman; apoi au împiedicat prin orice mijloace – cum ar fi ruperea cărților, scoaterea preoților de la slujba religioasă – introducerea limbii române în școli și biserici[5].

Guvernul grec a avut o politică specială vis-à-vis de autoritățile otomane modificându-și-o în funcție de succesele obținute de bulgari, sârbi, albanezi. Politica lor s-a concretizat în acțiuni care au mers de la susținerea financiară a școlilor grecești până la organizarea de bande teroriste (antarți)[6] în Grecia, care treceau în Macedonia[7], sau în Epir și în Tesalia și unde prin teroare, și uneori chiar prin crime, impuneau locuitorilor să se declare greci.

După felul în care au răspuns prigonirilor la care au

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

fost supuși, românii din Balcani s-au împărțit în două categorii:

a) românii naționaliști, aceia care au îndurat toate prigonirile: turcești, bulgărești, grecești, sârbești, păstrându-și limba, religia, obiceiurile și conștiința națională românească. Ei și-au trimis copiii la școlile românești și au frecventat bisericile românești. În regiunile unde nu existau școli, biserici sau preoți români, românii naționaliști preferau să-și lase copiii nebotezați, decât să accepte să li se dea nume grecești sau bulgărești, sau sârbești, de pe listele oficiale date de Patriarhia de Constantinopol[8].

b) "grecomanii" sau "renegații" care se împotriveau curentului național, situându-se de partea grecilor, și s-ar părea că adesea aceștia urmăreau succes economic, social și politic. Numărul acestora era mult mai mare decât cel al românilor naționaliști.

În anul 1879 a luat ființă la București Societatea de Cultură Macedo-Română. Scopul ei era acela ca, în limitele legilor și obiceiurilor din Imperiul Otoman, să contribuie la răspândirea prin școli a limbii române, să "stăruie pentru buna stare a bisericilor și comunităților românești de-a dreapta Dunării și de peste Balcani, să supravegheze mersul școlilor deja existente și să înființeze altele noi". De asemenea, școlile urmau să fie dotate "cu cărți, biblioteci, aparate" și să se "îndemne la editarea de cărți pentru românii din acele părți"[9]. Înființarea acestei Societăți a determinat din nou revolta Patriarhului Constantinopolului Ioachim al III-lea, care, în 8 decembrie 1879, adresa o Enciclică Patriarhală Mitropolitului Pelagovici îndemnându-i: "să lucrați (...) de acord cu autoritățile locale și să vegheați așa încât biserica să fie la adăpost de cele mai mici lucrări ale propagandei române"[10].

Confruntările cu ostilitatea grecilor au continuat. Grecii au mers până acolo încât au susținut că nu există români în Macedonia, Epir, Tesalia, Grecia Continentală, Albania, ci numai "elinovalahi, adică greci care vorbesc românește". Într-un document din martie 1886 emis de consulul grec Panurias din Bitolia, și adresat lui Pikion, institutor și agent panelenist din Kastoria (Macedonia), se afirma că: "Sub raport etnologic, elementul românesc este aproape necunoscut în Europa. De aceea să ne ferim de a pronunța sau de a aminti cuvântul *român* (subl. ns.). Astfel în toate numirile care arată originea sau existența românilor, de exemplu Vlaho-Clisura, Vlaho-Livada, trebuie scos cuvântul Vlah și să nu se scrie decât Clisura, Livada. Cuvântul *român* nu trebuie să figureze nicăieri"[11]. Aceleași idei au fost susținute și în presa grecească din Peninsula Balcanică și din România[12].

Totuși, până în anul 1880 s-au deschis 24 de școli, dintre care 7 pentru fete și un gimnaziu la Monastir; 5 pentru băieți la Moloviște, Megarova, Băiasa, Grebena, Samarina; clase secundare la Crușova și o școală mixtă la Constantinopol[13].

O nouă statistică făcută pe anul 1893 indica existența a 75 de școli primare românești, dintre care 55 de băieți și 20 de fete, un liceu de băieți la Bitolia (1880), un gimnaziu și o școală normală de fete la Bitolia (1888). Populația școlară

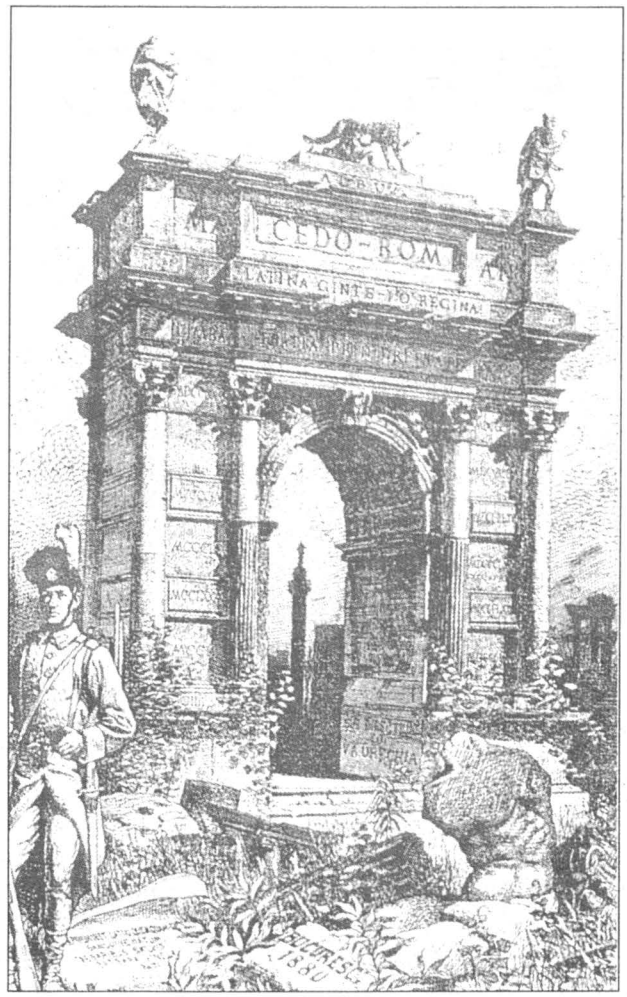

Coperta *Albumului Macedo-Român*, sub direcția lui V. A. Urechia, București, 1880

era de 3.500 – 4.000 de elevi și eleve[14].

În anul 1900 existau în Imperiul Otoman (partea europeană) 113 școli primare de fete (25), de băieți (54), mixte (34), 5 școli secundare românești și peste 30 de biserici în care slujba se oficia în limba română. Autoritățile otomane au intervenit pe lângă Patriarhul de la Constantinopol să permită preoților și comunităților aromâne să oficieze în limba română, însă nu au permis înființarea unei mitropolii românești sau a unui episcopat așa cum aveau bulgarii și sârbii din imperiu[15].

Apoi, în anul 1902 – 1903 situația școlară era următoarea: circumscripția Albania – 10 școli; circumscripția Bitolia – 27 școli; circumscripția Epir – 23 școli.

Statul român a continuat, în toată această perioadă, subvenționarea școlilor și bisericilor române și îmbunătățirea modului lor de administrare. De altfel, de la sfârșitul secolului al XIX-lea, opinia publică românească, numeroși oameni politici români au fost preocupați de soarta românilor balcanici, de soarta "nefericitei Hecube" – cum a numit-o P. P. Carp, fiind socotită cu predilecție o "chestiune de stat"[16].

În anul 1903, cu ocazia dezbaterilor din Adunarea Deputaților, Ioan I. C. Brătianu, în calitate de ministru de Externe, declara: "Noi dorim să întreținem relațiunile cele

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

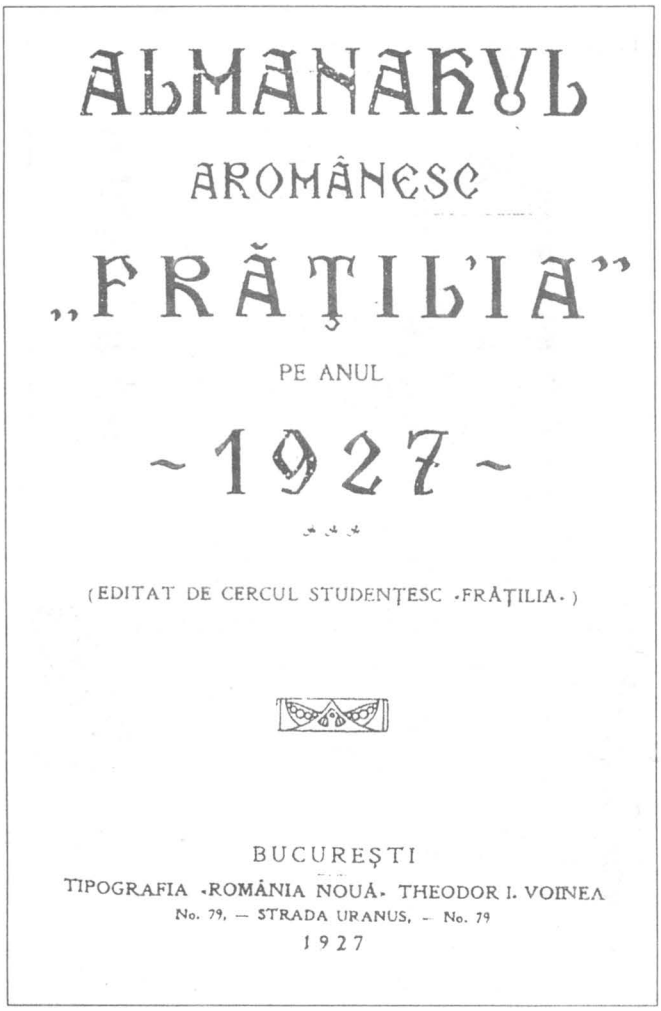
ALMANAHUL
AROMÂNESC
„FRĂȚILIA"
PE ANUL
~1927~
(EDITAT DE CERCUL STUDENȚESC „FRĂȚILIA")
BUCUREȘTI
TIPOGRAFIA „ROMÂNIA NOUĂ" THEODOR I. VOINEA
No. 79, — STRADA URANUS, — No. 79
1927

mai cordiale cu statele vecine, să punem de acord interesele respective, întrucât vom ști, apărând pe ale noastre, să respectăm legitimele drepturi ale amicilor noștri. Voim să ajutăm dezvoltarea culturală a unui neam cu care ne găsim în legături de simțăminte și de origine, dorim ca întreaga populație din Imperiul Otoman să aibă condițiile civilizate de viață și relații pașnice cu întregul Orient al Europei"[17]. Această susținere culturală avea temeiuri puternice în istoria relațiilor româno-balcanice. România a susținut mișcarea națională a românilor balcanici prin ajutoare de natură materială și pe cale diplomatică.

După stingerea conflictului dintre inspectorul Apostol Mărgărit și o parte a personalului didactic, administrația școlilor și bisericilor a fost pusă sub conducerea Legației de la Constantinopol și a Consulatelor de la Salonic, Monastir și Ianina. Au fost numiți noi revizori școlari care controlau activitatea școlilor române din imperiu și interveneau la autoritățile locale pentru obținerea autorizațiilor de funcționare.

În anul școlar 1903 – 1904 au funcționat în Imperiul Otoman 84 de școli primare române repartizate astfel în cele 4 circumscripții: 10 în Albania, 26 în Bitolia, 25 în Epir și 23 în Salonic, cu un număr total de 3.500 de elevi pregătiți de 110 institutori și institutoare. Situația școlilor secundare române era următoarea: liceul român din Bitolia, condus de Adam Coe, avea 100 de elevi bursieri, pregătiți de 16 profesori, Școala normală-profesională de fete din Bitolia avea 40 de eleve bursiere și 9 profesoare, Școala comercială din Salonic avea 47 de elevi, dintre care 40 bursieri, pregătiți de 8 profesori și 2 maeștri, iar Școala comercială din Ianina avea 55 de elevi, dintre care 40 bursieri și 9 profesori.

Bisericile în care se oficia în limba română erau Pleasa, Nicea, Șipca, Elbasan și Moscopole în circumscripția Albania, deservite de 5 preoți; Crușova, Gopeși, Hrupiște Ohrida, Vlaho-Clisura în circumscripția Bitolia, deservite de 11 preoți; Abela-Grebena, Perivole-Grebena și Turia în circumscripția Epir, deservite de 5 preoți; Doliani, Lumnița Huma, Lunguța, Oșani, Murihova, Livezi, Cupa și Fetița în circumscripția Epir, deservite de 22 preoți. Pentru școlile primare și secundare române, pentru preoți și bursierii români din țară și de la Constantinopol, statul român a alocat, în anul școlar 1903 – 1904, 335.000 de lei[18].

Puternica răscoală din Macedonia din vara anului 1903 și noua organizare a provinciei condusă de Hilmi pașa asistat de doi delegați, unul din partea Rusiei și unul din partea Austro-Ungariei, cu o jandarmerie reorganizată de un general italian și încadrată cu ofițeri străini, au dus la schimbarea atitudinii autorităților otomane și la oprirea parțială a abuzurilor[19].

În această conjunctură Imperiul Otoman își dezvolta relațiile politice cu România, iar sultanul îi promitea în 1903 ministrului român la Constantinopol, Alexandru Lahovari, că va recunoaște toate doleanțele aromânilor, dar îi este greu să semneze o iradea definitivă. Alexandru Lahovari i-a sugerat ministrului de Externe român să ceară intervenția ambasadei germane[20] pentru a-l convinge pe sultan.

În februarie 1905 se deschidea Consulatul român de la Ianina, iar în martie același an s-au petrecut crimele de la Negovan, cărora le-au căzut victime preoți și membri ai comunității aromâne.

Profesorii N. Tacit și Andrei Balamace, revizori ai școlilor române, aflați în inspecție în vilaietul Ianina, au fost arestați de valiul Osman Pașa la instigația grecilor. Ministrul Alexandru Lahovari a adresat guvernului otoman un ultimatum și a cerut eliberarea profesorilor arestați și promulgarea grabnică a unei iradele în care să se recunoască formal naționalitatea aromână, bucurându-se de toate drepturile celorlalte naționalități din imperiu.

Sultanul, constrâns de amenințarea ministrului român că va părăsi postul în termen de 10 zile, dădea la 9/22 mai 1905 Iradeaua imperială prin care se recunoștea și se permitea libera folosire a limbii române în școli și biserici și se acorda și o teșcherea Ministerului de Justiție și Culte[21].

Succesul obținut prin acest act otoman, Iradeaua, deși parțial, întrucât nu prevedea înființarea unei mitropolii române, a format baza legală a organizării și întăririi comunității aromâne, care, sprijinite material de statul și diplomația română, va dezvolta în continuare școlile și bisericile române în Imperiu.

Astfel se înființa la Constantinopol o școală primară română cu 70 de elevi și eleve, condusă de I. D. Hondrosom și un internat universitar român condus de N. Papahagi, care avea, în 1908, 20 de studenți bursieri.

În anul școlar 1908 – 1909 funcționau în Imperi

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

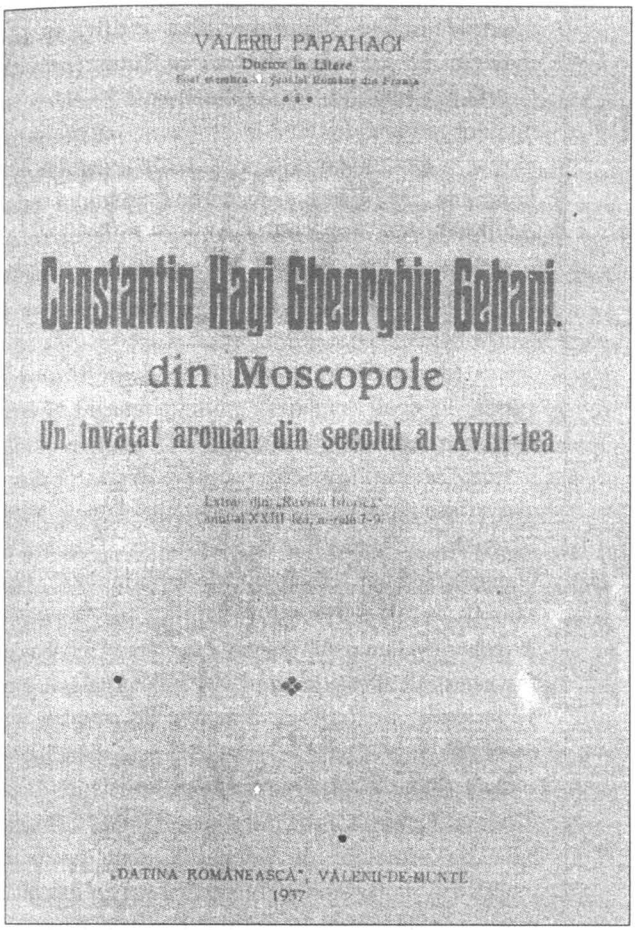
VALERIU PAPAHAGI
Doctor in Litere
Fost membru al Școlilor Române din Franța
Constantin Hagi Gheorghiu Gehani.
din Moscopole
Un învățat român din secolul al XVIII-lea
Extras din „Revista Istorică"
Anul al XXIII-lea, a-prilie 7-9
„DATINA ROMÂNEASCĂ", VĂLENII-DE-MUNTE
1937

GEORGE MURNU
BAIR DI CÀNTIC ARMÀNESCU
DESENE DE A. MURNU
RITMURI MACEDONENE

Otoman 99 de şcoli primare române repartizate astfel: 25 în circumscripţia Bitolia, 15 în circumscripţia Coriţa-Elbasan, 15 în circumscripţia Grebena-Elasona, 9 în circumscripţia Ianina, 17 în circumscripţia Salonic, 9 în circumscripţia Veria şi 9 în circumscripţia Kosovo. De asemenea, în 43 de localităţi slujba religioasă se oficia în limba română[22].

În ceea ce priveşte salariile preoţilor, în expunere se arăta că datorită luptei dintre propaganda religioasă greacă şi română, enoriaşii s-au obişnuit să nu mai plătească nimic preoţilor pentru slujbe, aceştia întreţinându-se numai din subvenţia primită de la statul român[23].

Evenimentele din Turcia au făcut ca după 1910 să fie adoptată o nouă formă de conducere a şcolilor prin intermediul Eforiilor şcolare.

Cu toate greutăţile întâmpinate din partea autorităţilor otomane care amânau acordarea autorizaţiilor de funcţionare pentru şcolile române, sub presiunea şi influenţa grecilor, cu toate prigonirile religioase, precum şi din cauza divergenţelor ce existau între membrii comunităţilor aromâneşti, provocate îndeosebi de grecomani, şcolile şi bisericile românilor au continuat să existe şi să funcţioneze şi în primele două decenii ale secolului al XX-lea. În total, în ajunul războaielor balcanice (1912 – 1913) au funcţionat în Turcia europeană 92 de şcoli primare, 6 secundare, cu un număr de 3.850 de elevi.

Tratatul de pace de la Bucureşti din 28 iulie/10 august 1913 a stabilit o nouă realitate politică în Peninsula Balcanică. Cele trei state balcanice, Bulgaria, Grecia şi Serbia, se obligau, printr-un schimb de scrisori realizat cu primul ministru al României Titu Maiorescu, să acorde autonomie şcolilor şi bisericilor românilor din ţările lor, care să poată să fie subvenţionate de statul român sub supravegherea guvernelor ţărilor respective şi să recunoască pentru români un episcopat distinct.

Toate statele balcanice au admis după 1913 existenţa şcolilor macedo-române, cu excepţia Serbiei care considera tratatul de la Bucureşti caduc pentru ea, respingând recunoaşterea autonomiei şcolilor şi bisericilor din Macedonia sârbească unde s-au închis toate şcolile primare de băieţi şi fete, un liceu, o şcoală normală, 10 biserici.

În Grecia, în schimb, situaţia a fost înfloritoare mai ales sub guvernele democratice de după 1913. Acordul cultural bilateral încheiat cu statul grec relativ la autonomia şcolilor primare şi secundare româneşti şi dreptul guvernului român de a le subvenţiona s-a încheiat în iulie/august 1913 şi era una din anexele tratatului de la Bucureşti din 1913. Acesta prevedea autonomia şcolilor şi bisericilor aromânilor şi crearea unui episcopat român, finanţat de statul român dar sub supravegherea guvernului elen. Manualele de religie erau întocmite de autorităţile ecleziastice române, iar cele didactice şi şcolare după programele Ministerului Educaţiei Naţionale.

În 1914 în Macedonia funcţionau 91 de şcoli primare, cu 111 institutori, 76 de institutoare, 53 preoţi, 1 liceu, 2 şcoli comerciale şi 1 şcoală normală de fete[24].

Declanşarea primului război mondial, la mai puţin de un an de la semnarea tratatului de la Bucureşti, aducea impor-

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

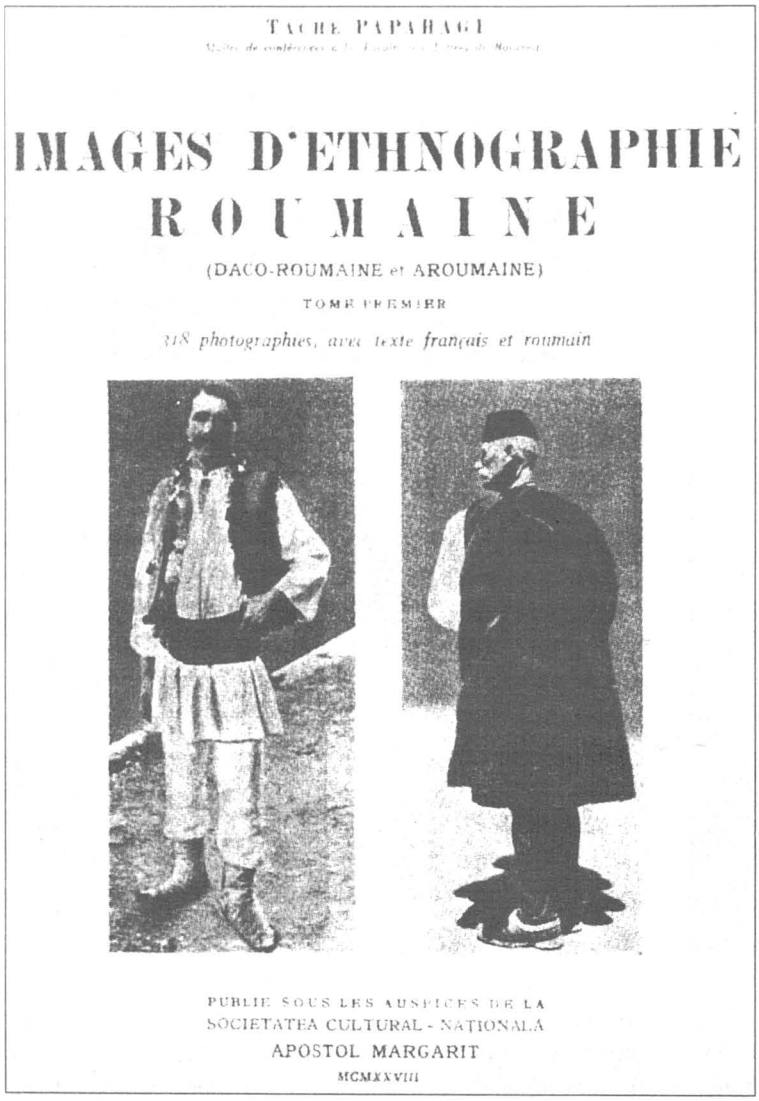

tante modificări și în spațiul sud-est european. În toate statele balcanice, mii de români au fost mobilizați și trimiși pe diverse fronturi, iar școlile și bisericile lor au fost din nou închise. În august 1916 populația bărbătească din Macedonia ocupată, rămasă în urma mobilizării anterioare, a fost trimisă în lagăre de concentrare sau la minele de cărbuni de la Svistov, de unde mulți români nu s-au mai întors[25]. În urma operațiunilor militare care s-au desfășurat în Macedonia multe sate românești au fost prădate sau distruse. Turmele de oi au fost rechiziționate pentru nevoile armatei, au izbucnit epidemii, îndeosebi de holeră. Autoritățile bulgare au introdus limba bulgară în școli și biserici și au trecut la distrugerea cărților românești, inclusiv a celor de cult. Fenomenul de emigrare în România a atins cote maxime, mai ales după Conferința de pace de la București din 1913, când toți românii balcanici puteau deveni cetățeni români, indiferent de locul în care continuau să trăiască.

La Conferința de pace de la Paris, alături de delegații români au fost trimiși și delegați ai Societății de Cultură Macedo-Române, ai Comitetului românilor din Valea Timocului cărora li s-au adăugat reprezentanți ai Comitetului pentru apărarea drepturilor culturale și spirituale ale românilor, constituit la Vidin în martie 1919. Aceste organizații românești au alcătuit o serie de memorii pe care le-au înaintat forurilor Conferinței de pace, dar ele nu au avut urmări deosebite. Singurul rezultat pozitiv, art. 12 al tratatului de pace de la Sèvres cu Turcia, prin care Grecia se obliga să acorde autonomie locală comunităților române din Pind în probleme școlare și religioase, a fost eludat prin prevederile tratatului de la Lausanne. Aplicarea prevederilor tratatului minorităților de către statele din sud-estul Europei, care ar fi putut să asigure condiții de manifestare românilor sud-dunăreni, s-a izbit însă de rezerve și chiar de reacții negative.

În timpul dominației turcești în Albania au existat 17 școli românești și un gimnaziu la Berat după cum urmează: câte două școli primare în localitățile Corcea, Pleasa, Moscopole, Berat, Elbasan și câte o școală primară în localitățile Lunca, Nicea, Biscuchi, Șipsca, Ferica, Grabova, Lușnia-Carbunari[26]. Într-un referat din decembrie 1922, Petre Marcu, șeful Serviciului Școlilor și Bisericilor Române din Peninsula Balcanică, arăta: "... Albania a fost teatru de luptă din anul 1912; devastată de greci și de sârbi, secătuită de armatele de ocupație austriece, italiene, franceze, populația este redusă azi la sărăcie. Toate localurile noastre de școală din Berat, Elbasan, Ferica, Lușnia, Grabova, Lunca, rechiziționate de armatele de ocupație, sunt lipsite de mobilierul școlar. Din 1914 și până azi au funcționat numai școlile din circumscripția Corița și Pleasa și o școală mixtă la Șipsca"[27].

În memoriul din 8 iulie 1926 al Ministerului Afacerilor Străine din România, privind școlile și bisericile românești din Albania, se sintetizau acțiunile întreprinse de ministrul României la Tirana, profesorul Simion Mândrescu. Convenția care fusese pregătită cu Mufid Bey Libohova n-a mai putut fi semnată datorită căderii guvernului. Negocierile au fost reluate cu noul guvern și cu președintele Ahmed Zogu, discutate în Consiliul de Miniștri al Albaniei la 9 octombrie 1925, care a fost de acord cu perfecționarea activității școlilor românești de la Corcea, Pleasa și Șipsca. În noiembrie 1925 Simion Mândrescu era înștiințat de A. Vrioni că: "Guvernul albanez, pentru a satisface cererea dreaptă a României, va face toate înlesnirile pentru deschiderea de școli românești în comunele cu populație românească cu condiția ca deschiderea acestor școli să fie cerută de comunitățile respective"[28].

La 1 februarie 1926, Ministerul de Externe al Albaniei dădea următoarele dispoziții: introducerea limbii române în școlile primare cu număr suficient de elevi români, admitea înființarea clasei I de liceu la Corcea cu elevi de la școlile din Corcea, Pleasa și Șipsca și era de acord cu înființarea fie a unei școli profesionale de fete sau a unei școli de meserii. De asemenea, era autorizată Crucea Roșie Română și nu statul român, să înființeze două internate cu câte 50 de locuri, unul de băieți și unul de fete, cu condiția ca acestea să fie întreținute integral de aceasta[29].

Noul program al Ministerului Instrucțiunii Publice pentru românii din Albania prevedea pentru anul școlar 1926

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

– 1927 reînființarea școlilor românești care existau în anul 1912, deschiderea la Tirana a două școli primare, una de fete și una de băieți, a două internate întreținute de Crucea Roșie Română, a câte unei școli mixte la Durazzo, Elbasan, Berat, Fieri, Premet, Nicea, Grabova, Lunca, Valona, Cavaia, Ferica, precum și reorganizarea liceului de la Corcea[30]. Înființarea multora dintre acestea a rămas în fază de proiect.

Noul ministru al României la Tirana, Trandafirescu, primea în anul 1926 asigurări din partea ministrului de Externe A. Vrioni și a președintelui Senatului, Pandele Evanghele, că în toamna anului 1926 liceul din Corcea va funcționa și se vor înființa școli românești la Nicea, Grabova, Lunca și Elbasan, cu condiția ca profesorii să fie supuși albanezi și să fie plătiți de statul albanez. În raportul din 26 mai 1926, Trandafirescu arăta că a trimis în România 94 de elevi bursieri din Albania, din care se vor recruta viitoarele cadre didactice pentru școlile românești din această țară[31].

Toate aceste eforturi nu au avut nici un rezultat. În toamna anului 1927, statul albanez a etatizat toate școlile, inclusiv școlile românești din Corcea, Pleasa și Șipsca. Autoritățile albaneze au numit în locul lui Cupan Araia, ca director al școlii din Corcea, pe preotul Cotta Balamace. Între acesta și Dumitru Teja, președintele comunității române din Corcea, a izbucnit un puternic conflict. Societatea de Cultură Macedo-Română cerea Ministerului Instrucțiunii Publice destituirea tuturor institutorilor care primiseră să lucreze în școlile etatizate[32].

Mai multe memorii adresate de Cotta Balamace Ministerului Instrucțiunii Publice din România și Patriarhului României lămureau situația: "... am primit provizoriu a funcționa la școală cu scopul de a salva cea din urmă scânteie, având convingerea că guvernul român va interveni pe lângă guvernul albanez. Odată închise școlile așa rămâncau, după cum au rămas și celelalte din întreaga Albanie"[33].

În toamna anului 1930, în urma eforturilor diplomatice depuse de noul ministru al României la Tirana, Vasile Stoica, școlile din Șipsca și Corcea erau redate comunităților românești, era numit director N. H. Balamace, iar institutori Cotta Balamace și Elena Balamace[34]. În anul 1937 se mai obținea deschiderea a încă 5 școli românești la Dișnița, Lunca, Grabova, Moscopole și Nicea. Institutorii erau plătiți de statul albanez, dar primeau și din partea statului român, în completare, o indemnizație de 1.200 lei lunar. Aceasta le-a fost achitată constant în perioada 1 septembrie 1937 – 1 septembrie 1939 prin consulatul României de la Tirana[35]. În anul școlar 1939 – 1940 în cele 7 școli românești din Albania au învățat 362 de elevi, sub îndrumarea învățătorilor Christache Simancu, Urania Athanas (Corcea), Iovan Poppa (Moscopole), Petre Belba (Lunca), Adam Muși (Șipsca), Vasile Balamace (Nicea) și Nuci Condili (Dișnița). La școala din Grabova nu s-a predat în limba română decât până în decembrie 1939, deoarece învățătorul Procop Pescazini, transferat, a fost înlocuit cu o învățătoare albaneză[36].

În timpul celui de-al doilea război mondial situația școlilor românești din Albania s-a înrăutățit. Suplimentul cuvenit cadrelor didactice nu a mai fost plătit la timp, iar o parte din școli au fost distruse de bombardamente. Raportul preotului Cotta Balamace din 7 noiembrie 1941 arăta că funcționau numai școlile din Corcea, Moscopole și Șipsca reparate cu banii comunităților române, cele din Dișnița, Nicea, Grabova și Lunca nu funcționau, nefiind reparate[37]. În anul 1944 mai funcționa numai școala română din Corcea cu învățătorii Christache Simancu, Urania Athanas, Vasile Balamace și Vasile Cicani.

Prin decretul lege nr. 2695 din 1 august 1938, statul român a înființat Institutul Român din Albania cu sediul la Santi-Quaranta (Zogoj). Marele savant Nicolae Iorga a primit de la guvernul albanez un teren la Santi-Quaranta pe care l-a cedat statului român, cu obligația de a se construi acolo un institut. Scopul acestuia era "... de a cunoaște cât mai bine trecutul străvechi și viața prezentă a Europei de sud-est în legătură cu originile de civilizație și de rasă ale poporului nostru și de a realiza o strânsă colaborare a cercetătorilor de la noi și a celor din Balcani, cu aceleași preocupări. Institutul este o chezășie a identității de obârșie și a raporturilor de prietenie ce unesc națiunea noastră cu cea albaneză"[38]. Pe lângă institut se crea o misiune arheologică, se puteau întreprinde cercetări de istorie, filologie, etnografie ce puteau fi publicate în buletinul institutului, "Illyrica". Conducerea a fost încredințată marelui istoric Nicolae Iorga, cel care elaborase prima istorie a Albaniei și care l-a desemnat ca director delegat pe prof. univ. Dumitru Berciu[39].

În 1943, profesorul Dumitru Berciu arăta într-un memoriu că institutul fusese transformat în spital de campanie și bombardat în mai multe rânduri de aviația italiană*. Întregul inventar al institutului, în valoare de peste 1.000.000 lei, dispăruse. Profesorul Dumitru Berciu propunea transferarea sediului institutului la Tirana, unde se găsea un puternic centru românesc, și deschiderea unei școli primare la Tirana, "reparându-se o nedreptate din trecut când guvernele albaneze nu au îngăduit funcționarea unei școli românești în capitala Albaniei". Profesorul menționa de asemenea "... situația tristă a școlilor și bisericilor românești din Albania cu localuri în ruină, cu învățători și preoți neplătiți la timp și persecutați de autoritățile locale"[40].

Într-un memoriu din 5 martie 1943, care era o completare a acestuia, prof. D. Berciu solicita ca "directorul Institutului să aibă controlul școlilor și bisericilor din Albania", se propunea de asemenea ca pe lângă Institut să se înființeze un Liceu Românesc la Tirana, alături de școala primară[41].

În Bulgaria, românii au trăit grupați în mai multe zone: Vidin, Valea Timocului, Sofia și grupuri de păstori nomazi în munții Rodopi, munții Rilei și regiunea Giumaia, numărul lor ridicându-se în 1923 la cifre între 150.000 și 80.000[42]. Pe baza schimbului de scrisori efectuat între Titu Maiorescu și D. Toncev odată cu încheierea tratatului de pace de la București, s-au deschis două școli românești la Sofia și la Giumaia. Așa cum rezultă din memoriul directorului școlii primare din Giumaia din anul 1924, școala și biserica din această localitate au fost distruse în timpul războaielor balcanice, iar autoritățile bulgare au permis redeschiderea școlii abia în anul 1920[43]. În continuare directorul arăta: "... am avut fericirea să constat că acolo există români foarte buni... Luând seama de aceasta, subsemnatul în unire cu fruntașii

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

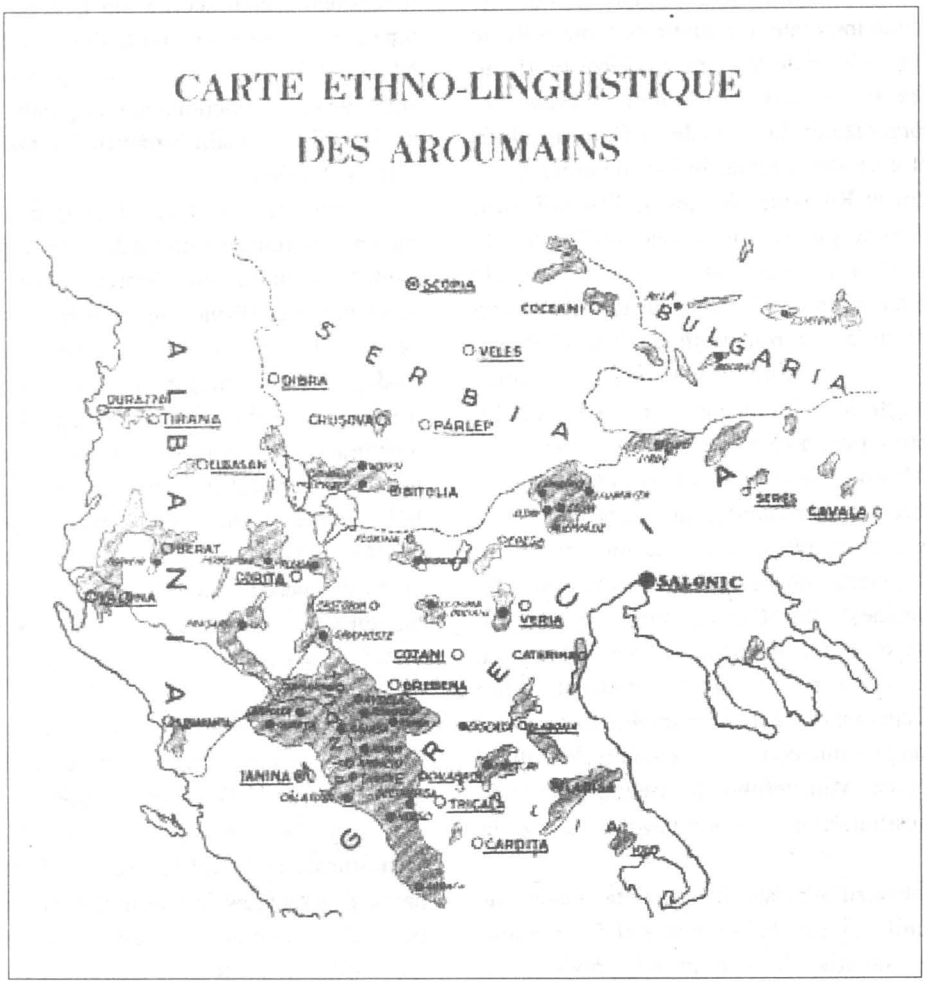

românilor am hotărât să reclădim şcoala şi biserica deschizând o listă de subscripţie pentru românii de acolo care deşi în majoritate sunt oameni lipsiţi de mijloace, când a fost vorba însă de şcoală şi de biserică au subscris suma de 200.000 leva"[44].

În anul 1924, la cererea comunităţii române din Sofia, Ministerul Instrucţiunii Publice aproba înfiinţarea gimnaziului pe lângă şcoala primară română din această localitate. Prin ordinul nr. 173051 din anul 1934, gimnaziul român a fost transformat în Institutul Român din Sofia. Statul român a plătit arhitectului N. Torbu suma de 2.096.000 leva pentru construirea clădirii institutului[45]. Directorul institutului, profesorul P. Caraman, arăta într-un memoriu din anul 1935 că un mare număr de elevi români din Bulgaria au dorit să se înscrie în clasa a V-a de liceu, însă institutul nu a putut să-i cuprindă pe toţi. Directorul arăta că subvenţia primită din partea Ministerului Instrucţiunii Publice, de numai 5.000 de lei pentru manuale, era insuficientă, întrucât elevii liceului, deşi dotaţi, proveneau din familii sărace, şi încheia: "... Dacă statul român nu le dă burse, ei nu pot veni să înveţe carte românească, iar dacă nu le dă cărţi, ei nu şi le vor putea cumpăra"[46]. Ministrul României la Sofia, Vasile Stoica, intervenea şi el la Ministerul Instrucţiunii Publice, în anul 1934, şi obţinea 30 de burse a 750 de lei lunar pentru institut şi întreprindea demersuri pentru dreptul de publicitate al liceului în Bulgaria. Liceul nu obţinuse acest drept nici în anul 1944 iar absolvenţii săi nu se puteau înscrie din această cauză la Universitatea din Sofia.

Pe lângă Institutul Român din Sofia mai funcţionau o grădiniţă de copii şi şcoala primară. Treptat, prin eforturile cadrelor didactice şi cu sprijinul Ministerului Instrucţiunii Publice din România, în liceu au fost înfiinţate laboratoare de ştiinţe naturale, fizică şi chimie şi o bibliotecă cu 6.000 de volume[47].

Istoricul Constantin Velichi, profesor al Institutului, arăta într-un memoriu din anul 1944 că această bibliotecă era frecventată nu numai de români ci şi de alţi studenţi ai Universităţii din Sofia. Datorită bombardamentelor din timpul celui de-al doilea război mondial, Institutul a fost mutat temporar la Giumaia, unde şi-a continuat cursurile. Statul român îl finanţa în anul şcolar 1944 – 1945 cu 2.800.000 lei[48].

Şcoala primară română din Giumaia, depopulată după cedarea Cadrilaterului (1940), prin emigrarea românilor în ţară, mai avea în anul şcolar 1943 – 1944, 11 elevi, iar în anul şcolar 1944 –1945, 4 elevi. Directorul acestei şcoli, Radu Preda, arăta că nu putuse să ţină nici cursurile de vară de la Cecaliţa şi Argaci "... pentru că aceste regiuni sunt bântuite de bande comuniste"[49]. Deşi obţinuse autorizaţie de funcţionare pentru şcoală de la autorităţile bulgare şi pentru anul 1944 – 1945, Ministerul Educaţiei Naţionale din Româ-

https://biblioteca-digitală.ro / http://bibmet.ro

nia însărcina preotul de la biserica română din Giumaia să se ocupe de educarea celor 4 elevi români, întrucât nu putea plăti un învățător pentru un număr atât de mic de elevi.

Conform decretului guvernului bulgar nr. 127 din 30 mai 1945, cursurile școlilor românești din Bulgaria urmau să fie desființate[50]. România va închide școala din Sofia în septembrie 1947, atunci când guvernul bulgar acordase acesteia dreptul de publicitate. Profesorii școlii se ofereau să primească salariile în leva și nu în franci elvețieni, însă statul român nu va reveni asupra măsurii luate, "considerându-se de către Guvernul R.P.R. că nu este justă susținerea acestor școli într-o țară prietenă"[51].

În Grecia, românii, în număr de aproximativ 160.000 în 1941, locuiau în 3 grupuri compacte: Meglenia, Veria, Pind, și în grupuri răzlețe în Tesalia și Olimp, Seres-Cavalla și Salonic. Vasile Stoica arăta că populația românească din Grecia era inegală în privința conștiinței naționale: cea din zonele Pind și Veria cu un puternic sentiment românesc, cea din orașe, influențată puternic de mediul grecesc, mai puțin rezistentă asimilării, iar populația transhumantă "... n-are decât un sentiment de coeziune etnică, de încredere față de cei de limbă românească și de bănuială față de cei de altă limbă"[52].

Școlile românești din Grecia au funcționat în perioada interbelică pe baza consensului tacit dintre statul român și cel elen: "... Ele n-au fost nici școli de stat, nici școli întreținute de populația română respectivă, ambele cazuri prevăzute de regimul minoritar al tratatelor de pace, ci de statul român prin îngăduința tacită a statului elen. Fără concursul financiar al statului român, școlile românești ar dispare, fiindcă populația nevoiașă nu ar putea întreține școlile"[53].

Până în anul 1923, Ministerul Instrucțiunii Publice a controlat cele 26 de școli primare și 4 școli secundare românești din Grecia prin revizori școlari. În acest an s-a înființat pe lângă Administrația Școalelor și Bisericilor din Grecia un Consiliu Administrativ Permanent. La 1 octombrie 1926, această administrație a fost înlocuită de comitete (eforii) școlare locale, iar controlul a fost înlocuit cu cel al directorului celei mai înalte școli din circumscripția școlară respectivă. Legațiile și consulatele României coordonau activitatea acestor comitete și gestionau fondurile ordonanțate lor. În ceea ce privește localurile de școli, majoritatea erau proprietatea statului român sau a comunităților românești, altele erau închiriate. În zona munților Pind, unde populația românească era transhumantă, școlile aveau cursuri de iarnă și de vară, după cum se deplasau comunitățile cu turmele de oi. În astfel de cazuri, cursurile se desfășurau în condiții improprii, în colibe: Fetița, circumscripția Salonic, Mavronovo, Mandalovo, Babiani, Drenovo în circumscripția Meglenia[54]. Unele localuri de școli românești au fost confiscate de greci precum cele din Livezi, Oșani, Lunguța, Târnareca și Liumnița. Pentru localurile de școli din comunele Liumnița și Oșani autoritățile grecești au oferit 5.000 de drahme, dar guvernul român a refuzat și a răspuns: "... guvernul elen ni-i dator nu cu oferte de acest gen ci cu retrocedarea localurilor de școli și biserici ce ne-au aparținut până în anul 1912"[55].

În anul școlar 1939 – 1940 au funcționat în Grecia 29 de școli primare cu 60 de învățători și 950 de elevi și 4 școli secundare cu 54 de profesori și 477 de elevi, și anume: un liceu comercial de băieți și un gimnaziu profesional de fete la Salonic, un liceu de băieți la Grebena și un gimnaziu la Ianina. Pe lângă școlile secundare funcționa câte un internat întreținut de statul român. Programa analitică era cea oficială din România, la care se adăuga limba greacă, istoria și geografia Greciei. România a plătit pentru acest an școlar 3.500.000 lei pentru salariile învățătorilor, 4.908.000 lei pentru ale profesorilor, iar pentru întreținerea internatelor și pentru chiriile localurilor de școli 5.387.100 lei[56].

Declanșarea celui de-al doilea război mondial și ocuparea Greciei mai întâi de trupe italiene și apoi germane au influențat negativ asupra funcționării școlilor românești din această țară. În anul școlar 1940 – 1941, acestea au fost închise. Ele vor fi redeschise în toamna anului 1941 în condiții extrem de grele. Într-un raport al însărcinatului cu afaceri al legației României la Atena, Radu Arion, din decembrie 1941, se arăta că localurile de școli și internate din Ianina și Grebena au fost evacuate de trupele italiene, iar o parte a mobilierului a fost distrus sau luat de trupele grecești sau italiene. Clădirile au suferit stricăciuni. Totuși, cursurile au putut începe la aceste școli la 24 septembrie 1941, iar la Liceul Comercial și la Gimnaziul de fete din Salonic, la 16 noiembrie 1941. Radu Arion solicita aprovizionarea cu alimente și combustibil a școlilor, a personalului didactic și bisericesc român din Grecia, dar și a "... populației noastre aromâne înfometate. Adaug că venirea din țară a alimentelor... ar face aici o impresie extraordinară asupra sufletului și cugetului tuturor aromânilor, învederând încă o dată dorința țării noastre de a-i ajuta"[57].

Guvernul român a elaborat în februarie 1942 cadrul legal de aprovizionare cu alimente a școlilor și personalului didactic român din această țară. Legea 111 din februarie 1942 stabilea ca cerealele și produsele alimentare destinate școlilor și comunităților române din Grecia să fie trimise prin Institutul Național al Cooperației și distribuite prin Societatea de Cultură Macedo-Română[58].

Pentru stimularea personalului didactic și administrativ din Grecia a fost adoptată legea 642 din martie 1942, deschizându-se un credit extraordinar de 3.000.000 lei, prin care acesta era răsplătit cu o indemnizație egală cu 50% din salariul bugetar "... pentru îndeplinirea datoriei și asigurarea intereselor culturale românești din Macedonia, în condiții foarte grele, pe intervalul de timp de la 1 octombrie 1941 până la 31 martie 1942[59].

Anul școlar 1943 – 1944 a început pentru școlile secundare române din Grecia la 3 octombrie 1943 la Liceul Comercial din Salonic, cu 123 de elevi; la 17 octombrie 1943, la Școala profesională de fete din Salonic, cu 84 de eleve; la 1 noiembrie 1943, la Liceul teoretic din Grebena, refugiat la Salonic, cu 149 de elevi, și la 10 ianuarie 1944 la Gimnaziul din Ianina[60]. În școlile primare române din Grecia au urmat în același an școlar 1.492 de elevi, dar soarta multora dintre aceste școli a fost tragică, asemeni populației române din această țară. Între 18 – 24 octombrie 1943 au fost

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Familia fărşerotească din Corița, în costum de oraş

bombardate şi arse total 13 comune româneşti, iar în aprilie şi mai 1944 alte sate româneşti. Inspectorul general David Blidariu raporta la 8 iunie 1944: "... e greu de precizat numărul victimelor din populația civilă românească, provocat de ciocnirile dintre rebeli şi armata de ocupație, de răzbunări locale, de acțiunile revoluționarilor sau de represaliile armatelor"[61].

Cu toate acestea, la sfârşitul lunii mai 1944, când au fost închise cursurile şcolilor secundare române, 8 absolvenți ai Liceului Comercial din Salonic şi 10 absolvenți ai Liceului din Grebena, refugiat la Salonic, au luat examenul de bacalaureat. Era ultima promoție care obținea diplome pe care nu le puteau folosi, însă, pentru că legislația greacă nu le echivala[62].

Din raportul profesorului Caius Jiga din iulie 1945, aflăm că în timpul bombardamentelor din august 1944 de la Salonic: "... toate şcolile româneşti din acest oraş şi majoritatea locuințelor profesorilor care se aflau în apropierea instalațiilor militare au fost distruse. Ce n-a fost distrus atunci, a fost devastat ulterior de antarți. Averea şcolilor poate fi considerată ca pierdută... Se ştie că mulți din profesorii localnici de la Salonic şi Grebena au fost arestați de autoritățile greceşti, suferind chiar maltratări. Situația lor este cu totul nesigură datorită tensiunii dintre cele două partide. Venirea lor în țară ar fi o salvare"[63].

Statul român, deşi într-o situație deosebit de grea, nu i-a uitat nici acum pe aceşti apostoli ai şcolilor române din Grecia şi a trimis suma de 15.472.257 lei pentru salariile şi pensiile restante pe perioada 1 septembrie 1944 – 31 martie 1945, şi 18.505.300 lei pentru perioada 1 aprilie – 31 decembrie 1945[64].

După încheierea războiului, în februarie 1946, "guvernul grec a dispus închiderea şcolilor româneşti, preluarea imediată a imobilelor, mobilierului şi arhivelor, instituțiilor şcolare din Grecia şi expulzarea în masă a profesorilor de supuşenie română"[65]. Autoritățile polițieneşti au închis în lagăr pe toți profesorii găsiți la Atena. Astfel, şcolile româneşti şi apoi bisericile româneşti întreținute cu atâta efort de statul român şi comunitățile locale, timp de aproape un secol, au fost lichidate.

În 1948 toate bisericile româneşti au fost închise de guvernul grec. O parte din personal a fost angajat de bisericile greceşti. Până în anul 1949 personalul a fost plătit de statul român[66]. Preoții care aveau cetățenie română au fost expulzați.

În 1958 statul român a inițiat o acțiune de ajutorare a călugărilor români. Astfel, preotul Moisescu a făcut o vizită în Grecia şi a predat din partea Bisericii Ortodoxe Române două vagoane de alimente (grâu şi porumb) şi obiecte bisericeşti. Ulterior, o nouă acțiune a Bisericii Ortodoxe din România nu s-a mai putut realiza deoarece preotul Moisescu nu a mai primit viză de intrare în Grecia.

În anul 1961 s-a mai încercat încă o nouă acțiune de ajutorare a călugărilor de la Muntele Athos, dar fără rezultat.

În Iugoslavia, conform recensământului din anul 1921 ale cărui date definitive au fost publicate în 1932, trăiau 231.000 de locuitori cu limba maternă română distribuiți astfel: în Banatul iugoslav 67.896, în districtele Craina, Pojarevaț, Timoc, Morava 145.000, iar în restul Iugoslaviei 18.143[67]. Într-un studiu asupra situației românilor din Iugoslavia din 31 ianuarie 1941 se arăta că în județele Craina, Morava, Pojarevaț şi Timocul sârbesc, bisericile, mănăstirile şi şcolile româneşti au fost desființate încă din epoca regatului Serbiei. "În lipsă de biserică şi şcoală națio-

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

nală, analfabetismul și sectele religioase s-au răspândit îngrijorător. Frecventarea școlilor din România este interzisă, ca și românilor din Banatul iugoslav. Cei care totuși pleacă la studii rămân elemente pierdute pentru viața națională locală"[68].

Situația românilor din Macedonia sârbească era de asemenea foarte grea. Aici au funcționat până în anul 1918, în 18 comune românești, 24 de școli primare, un liceu de băieți și o școală profesională de fete la Bitolia. Toate aceste școli au fost închise imediat după 1918 de guvernul iugoslav, iar localurile confiscate. Orice încercare de redeschidere a lor a fost zadarnică[69]. Fostul prim-ministru N. Pașici, întrebat asupra motivelor acestei prigoane, a afirmat că, în afara convenției de la București din 1913, ar fi existat o convenție verbală secretă conform căreia, într-un atac îndreptat împotriva Serbiei, România o va ajuta și cum acest lucru nu s-a întâmplat, a căzut convenția scrisă în 1913, deci și așezămintele culturale românești din Macedonia trebuiau suprimate[70].

Numeroase au fost memoriile directorului Liceului Român de băieți din Bitolia, Adam Coe, ale revizorului școlar Ioan Vuloagă, ale directoarei Școlii normale profesionale de fete din același oraș, Maria Capsali, în care cereau ajutorul țării-mamă pentru păstrarea dreptului de a instrui copiii în limba română. În ianuarie 1921, într-un memoriu adresat Ministerului Instrucțiunii Publice din România, Adam Coe aprecia: "... chestiunea noastră națională este cu atât mai delicată și mai critică ca în trecut, deoarece tendințele noastre se ciocnesc cu interesele și cu aspirațiile mistuitoare ale statului unde avem menirea a supraviețui[71].

În fața refuzului autorităților locale, Adam Coe și Ioan Vuloagă au înaintat o nouă cerere Ministerului Instrucțiunii de la Belgrad. Situația personalului didactic român din sudul Iugoslaviei era critică. Datorită internării lor în Bulgaria, în timpul războiului, pribegiseră apoi în România și obținuseră cetățenie română și pașaport, iar la întoarcere autoritățile sârbești i-au chestionat asupra cauzelor schimbării cetățeniei, fără să se pronunțe dacă o recunosc sau nu. Adam Coe propunea adoptarea cetățeniei sârbe pentru a se putea exercita dreptul electoral și a putea alege reprezentanți ai comunităților române, care să le apere interesele. Ministerul Instrucțiunii Publice din România hotăra în anul 1921 ca membrii corpului didactic din Peninsula Balcanică să opteze pentru cetățenia statelor în care funcționau "... pentru a nu da personalului nostru didactic caracterul unor misionari, străini de mediul în care sunt chemați a-și îndeplini opera lor culturală"[72].

La 14 februarie 1921, Adam Coe arăta într-un memoriu că, după prezentarea la Inspectoratul școlar din Bitolia, cu adresa din țară unde era reprodus pasajul "... guvernul sârbo-croato-sloven declară că nu are de făcut nici o obiecțiune la redeschiderea școlilor române din Serbia", au fost chemați la Prefectura orașului unde li s-a adus la cunoștință ordinul

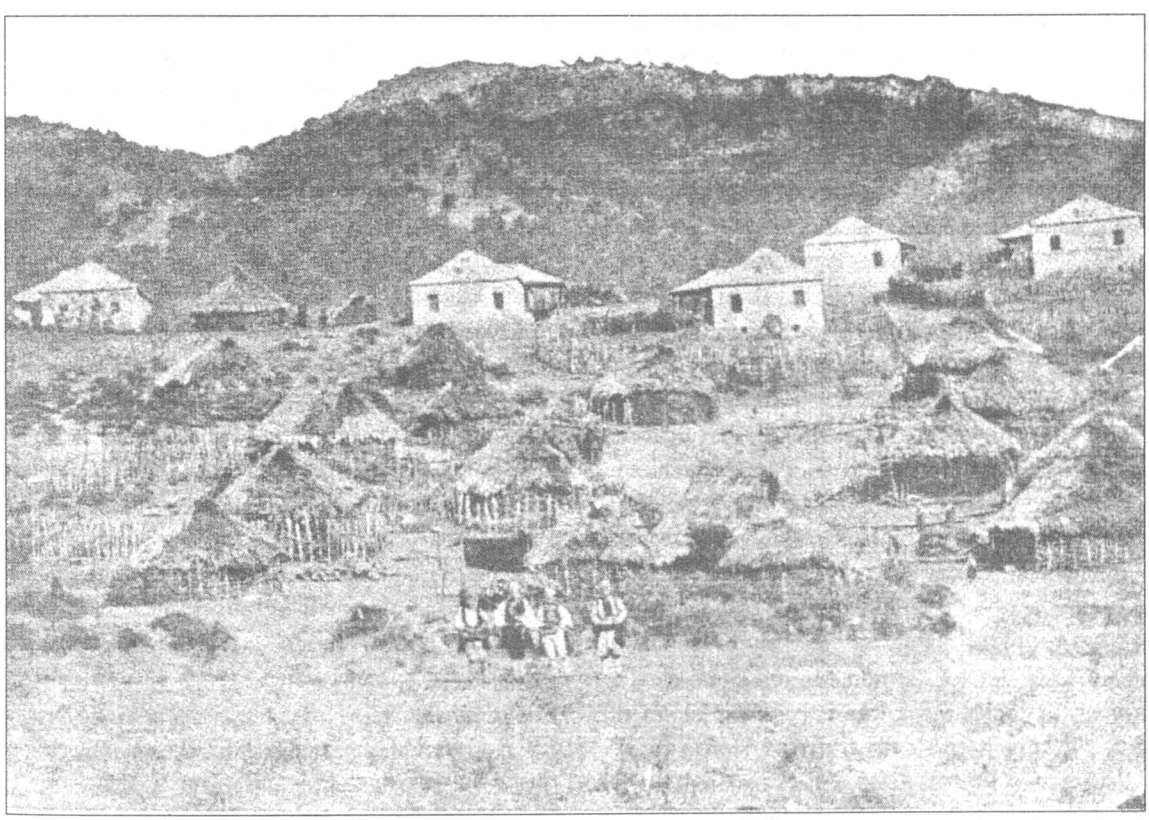

Comuna fărșerotească din Megidiè

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Ministerului Instrucțiunii din Belgrad din 27 decembrie 1920, care stabilea: "... ba chiar nici românii supuși ai noștri nu pot deschide școli naționale, fără aprobarea ministerului"[73].

Statul român a continuat demersurile diplomatice, pentru a determina statul sârb să permită redeschiderea școlilor românești din Macedonia. O adresă a Ministerului Afacerilor Străine către Ministerul Instrucțiunii Publice din 8 decembrie 1922 menționa că, pe baza unei telegrame primită de I. G. Duca, acesta, în convorbirile cu Ninici, a obținut promisiunea formală "... că va da satisfacție cererilor noastre"[74]. Nici această promisiune n-a fost respectată, căci în 1923 P. Marcu, șeful serviciului de resort din Ministerul Instrucțiunii Publice, arăta: "După ce ministerul a retribuit în decurs de șase ani personalul didactic al acestor școli, cu toate că în tot acest timp el n-a desfășurat nici o activitate școlară, în toamna anului 1922, s-a hotărât repartizarea întregului personal didactic pe la școli din Grecia și Albania, lăsând la fața locului pe pensionari și câțiva oameni de serviciu care să îngrijească de buna întreținere a localurilor noastre de școală, a bisericii și cimitirului românesc din Bitolia"[75].

Românii din Banatul iugoslav, care locuiau în aproximativ 80 de localități dintre care 35 aveau majoritate românească, s-au bucurat într-o oarecare măsură de un tratament minoritar, care să le asigure o viață națională în cadrul statului vecin. În 1919 în Banatul iugoslav existau 66 de școli primare românești, dintre care 18 școli confesionale cu 43 de învățători și 48 de școli comunale cu 62 de institutori români.

Sub guvernul condus de Take Ionescu, Gheorghe Derussi, ministrul Afacerilor Externe, a stabilit cu guvernul iugoslav formarea unei comisii mixte, întrunită la Belgrad, care să stabilească regimul școlar și bisericesc privind pe sârbii și românii din Banatul împărțit între cele două țări. Din partea României au fost numiți în această comisie dr. Valer Braniște, președinte, dr. Atanasie Popovici și Onisifor Ghibu[76]. Convorbirile au fost anevoioase și au continuat până în martie 1933, când convenția școlară dintre România și Iugoslavia a fost încheiată și ratificată de amândouă țările în anul 1935. Ea prevedea că în școlile primare minoritare românești din Banatul iugoslav și în școlile primare minoritare sârbo-croate din Banatul românesc, limba de predare va fi româna, respectiv sârbo-croata, din al treilea an se predau ca obiecte de studiu limba sârbo-croată și respectiv limba română, iar istoria și geografia erau predate în limba țării în care se aflau școlile respective. De asemenea, se prevedea ca institutorii să fie de aceeași confesiune și limbă ca majoritatea elevilor, iar numărul minim de elevi ai acestor școli să fie de 20. Institutorii necesari acestor școli erau pregătiți în școlile normale din Vârșeț și Timișoara.

În anul școlar 1939 – 1940 funcționau în Banatul iugoslav 33 de școli primare de stat cu limba de predare română, cu 4.324 de elevi și 79 de învățători, dintre care 40 de învățători români din Iugoslavia, plătiți de statul iugoslav, și 39 de învățători români din țară, plătiți de statul român. La secția română de pe lângă liceul de stat sârbesc din Vârșeț au funcționat 4 clase românești de curs inferior, cu 4 profesori din România și 203 elevi, iar la școala normală sârbă din Vârșeț au învățat, cu cei 4 profesori români de la liceu, 27 de elevi români[77].

Note:

1. Constantin Ucuta, originar din Moscopole și protopop în Posen (Poznan), a fost autorul primului abecedar aromânesc, publicat la Viena în tipografia fraților aromâni Markides Paulian (Marcu Puiu) în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. În 1808 doctorul Gh. Constantin Roja, originar din comuna Monastir, a publicat lucrarea: *Cercetări despre aromânii de dincolo de Dunăre* (în limba germană cu text paralel grecesc). În 1809 a editat alta: *Măestria ghiovăsirii (cetinrei) românești cu litere latinești care sunt literele românilor ceale vechi*. În 1813 apărea la Viena prima gramatică a dialectului macedo-român editată de profesorul Mihail G. Boiagi.

2. M. V. Cordescu, *Istoricul școlilor române din Turcia, Sofia și Turtucaia din Bulgaria și al seminariilor de limbă română din Lipsca, Viena și Berlin*, București, 1906, p. 13.

3. Sterie Diamandi, *Oameni și aspecte din istoria aromânilor*, București, 1940, p. 200; M. V. Cordescu, *op. cit.*, p. 13; Ionel Cionchin, "Prima școală românească din Macedonia (2 iulie 1864) înființată de Dimitrie Atanasescu", în "Clio", Timișoara, an 11, nr. 9, 1993.

* Valiul, în epocă, era guvernatorul unui vilaiet, al unei provincii.

4. Theodor Burada, *Cercetări despre școlile românești din Turcia*, București, 1890, p. 53.

5. M. V. Cordescu, *op. cit.*, p. 1 și p. 5.

6. Antarți – bande de greci înarmați pușI în slujba oficialităților ortodoxe grecești și care persecutau și chiar omorau pe românii care nu erau de partea grecilor.

7. A.M.A.E., fond Constantinopol, vol. 224 (1867 – 1893), nepaginat – Raportul consulului român din Salonic din 9 ianuarie 1890.

8. A.M.A.E., fond Constantinopol, vol. 180, nepaginat – într-un raport întocmit de Inspectorul Școalelor – Nicolae Tacit, care datează din 30 iulie 1905, se consemnează că fruntașii comunității române din Grebena au fost interogați de o bandă de greci, cu privire la scopul cauzei românești. La întrebarea de ce este român și de ce susține cauza românilor, Sterie Popa, fruntașul comunității românești din localitate a răspuns: "Sunt român, nu vlah, deoarece între noi ne zicem români, că vlahi ne ziceți voi și alți străini. Iubesc neamul românesc din care fac parte, școala română și biserica și tot ceea ce este românesc,... bătrânul meu tată a sădit în mine sentimente și conștiința adevărată națională, pentru care mă condamnați astăzi la moarte".

9. Theodor Burada, *op. cit.*, p. 18 – 19; Vasile Diamandi Aminceanul, *Românii din Peninsula Balcanică*, București, 1938, p. 122 – 123.

10. A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 91, nepaginat.

11. Th. Burada, *op. cit.*, p. 113 – 114.

12. *Ibidem*, p. 142.

13. A.M.A.E., fond Constantinopol, vol. 224 (1867 – 1893), passim.

14. *Ibidem*.

15. Maria Petre, "Aromânii și relațiile culturale româno-

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

otomane la începutul secolului al XX-lea", în "Revista Istorică", t. VIII, nr. 11-12, 1997, p. 739 – 740; N. Ciachir, "Contribuții la istoricul relațiilor româno-turce (1878 – 1914)", în "ADIRI", 1970, nr. 5, p. 17.

16. Pericle Papahagi, *Aromânii din punct de vedere istoric-cultural*, București, 1912, passim.

17. A.N.I.C., fond Dezbaterile Adunării deputaților, 1903 – 1904, ședința din 9 decembrie 1903, f. 144.

18. A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 349/1903, vol. I, f. 50 – 75.

19. Constantin Velichi, "Imperiul Otoman și statele balcanice între 1878 – 1912", în "Studii și articole de istorie", XVI, 1970, p. 173.

20. Nicolae Ciachir, *op. cit.*, p. 19.

21. A.N.I.C., fond Kretzulescu, dosar 831, f. 62 – iradeaua recunoștea națiunea română din Turcia: "Majestatea Sa Imperială Sultanul (...) luând în seamă rugile înălțate spre Tronul Imperial de supușii săi aromâni, s-a îndurat să ordone ca, pe temeiul drepturilor civile de care ei se bucură ca și ceilalți supuși musulmani, comunitățile lor să-și poată alege muhtari (primari n. ns.) (...); membrii aromâni să fie primiți în consiliiile administrative; autoritățile imperiale să înlesnească profesorilor numiți de aceste comunități inspectarea școlilor și îndeplinirea formalităților prevăzute de legile Imperiului pentru deschiderea de noi așezăminte școlare". Învățământul aromânesc avea din acest moment același statut cu învățământul celorlalte naționalități. De asemenea, bisericii ortodoxe românești i se permitea să se dezvolte liber. Iradeaua imperială atrăgea atenția că aromânii nu mai puteau fi împiedicați să oficieze slujba religioasă în limba lor.

22. A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 2944/1908, f. 73 – 106.

23. *Ibidem*, f. 34.

24. Cristea Sandu Timoc, *Tragedia românilor de peste hotare (9 – 13 milioane)*, Editura Astra Română, Timișoara, 1994, p. 30.

25. Gheorghe Zbuchea, *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică. Secolul XVIII – XX*, București, 1999, p. 181.

26. A.N.I.C., fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 751/1925, f. 57.

27. *Ibidem*, dosar 799/1923, f. 4.

28. *Ibidem*, dosar 712/1926, f. 148 – 149.

29. *Ibidem*, f. 152.

30. *Ibidem.*

31. *Ibidem*, f. 156.

32. *Ibidem*, dosar 768/1922, f. 122 – 123.

33. *Ibidem*, f. 127.

34. *Ibidem*, dosar 756/1930, f. 4 – 5.

35. *Ibidem*, dosar 1332/1940, f. 154.

36. *Ibidem*, f. 158 – 159.

37. *Ibidem*, dosar 1735/1941, f. 29 – 31.

38. *Ibidem*, dosar 1314/1939, f. 86 – 87.

39. Rezultatele obținute în cercetarea arheologică, contribuțiile sale științifice au făcut să fie numit Șef al misiunii arheologice române din Albania, apoi secretar și apoi director delegat al Institutului Român. Institutul fusese ridicat prin strădaniile depuse de prof. Dumitru Berciu din Albania. Evenimentele politice internaționale, asasinarea marelui savant N. Iorga, evenimentele interne au făcut ca, la sfârșitul anului 1940, Institutul să fie desființat de autoritățile românești. Prin activitatea depusă vreme de câteva luni bune, înaintând memorii după memorii, Institutul a fost reînființat sub direcția prof. D. Berciu.

* În aprilie 1939 Albania a fost cucerită de Italia. Victor Emanuel III a devenit și regele Albaniei. În Albania au fost introduse instituții fasciste.

40. A.N.I.C., fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 2454/1943, f. 14.

41. A.M.A.E., fond Problema 18, vol. Albania (1919 – 1943) – doc. din 5 martie 1943, f. 111 – 115.

42. A.N.I.C., fond Ministrul Instrucțiunii Publice, dosar 799/1923, f. 9.

43. *Ibidem*, dosar 755/1924, f. 1.

44. *Ibidem.*

45. *Ibidem*, dosar 1221/1938, f. 206.

46. *Ibidem*, dosar 788/1935, f. 214.

47. *Ibidem*, dosar 4336/1945, f. 14.

48. *Ibidem*, dosar 1528/1944, f. 9 – 10.

49. *Ibidem*, dosar 1529/1944, f. 43.

50. *Ibidem*, dosar 4336/1945, f. 42.

51. *Românii de la sud de Dunăre – Documente*, p. 356.

52. A.N.I.C., fond Vasile Stoica, dosar 1/158, f. 5.

53. *Ibidem*, fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 1444/1941, f. 5.

54. *Ibidem*, dosar 741/1925, f. 34.

55. *Ibidem*, f. 205 – 206.

56. *Ibidem*, dosar 1444/1941, f. 6.

57. *Ibidem*, f. 214.

58. *Ibidem*, dosar 1727/1942, f. 111.

59. *Ibidem*, dosar 1718/1942, f. 123.

60. *Ibidem*, dosar 1518/1944, f. 41– 42.

61. *Ibidem*, f. 43.

62. *Ibidem*, f. 46.

63. *Ibidem*, dosar 4337/1945, f. 14.

64. *Ibidem*, f. 17, 44, 81 – 8.7.

65. A.M.A.E., fond Problema 220, Grecia, Documente Politice (1945 – 1949), nepaginat.

66. *Ibidem.*

67. A.N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 391/1941, f. 7.

68. *Ibidem*, f. 23.

69. *Ibidem*, fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 799/1923, f. 9.

70. Nicolae Chiachir, *Istoria popoarelor din sud-estul Europei în epoca modernă*, București, 1987, p. 340.

71. A.N.I.C., fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 326/1921, f. 8.

72. *Ibidem*, f. 10.

73. *Ibidem*, dosar 325/1921, f. 19.

74. *Ibidem*, dosar 776/1922, f. 77.

75. *Ibidem*, dosar 799/1923, f. 4.

76. *Ibidem*, dosar 326/1921, f. 39.

77. *Ibidem*, dosar 391/1941, f. 38 – 40.

(Din vol. *Școli și biserici românești din Balcani (1864 – 1948). Documente. Introducere*, Editura Universității București, 2004)

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

REPERE GEOSTATISTICE

Republica Albania

Denumirea oficială: Republica Albania (Republika e Shqiperise).

Poziția geografică: Sud-Estul Europei (în Peninsula Balcanică), învecinându-se cu Grecia, Macedonia, Serbia și Muntenegru, Marea Adriatică și Marea Ionică.

Suprafața: 28.748 km².

Resurse naturale: petrol, gaz natural, cărbune, crom, cupru.

Geografia fizică: țară cu relief predominant muntos; în nord Alpii albanezi (Vf. Jezerce, 2.693 m), Munții Albaniei Centrale (Vf. Korab, 2.764 m), în sud-est Munții Pindului, câmpia litorală de 60 km lățime și depresiunea Korce; ape (cursuri scurte cu potențial energetic mare): Drin, Devoli, Vjose; lacuri tectonice: Shkoder, Ohrid, Prespa.

Clima: mediteraneană pe fâșia fertilă, joasă, de coastă, în rest de tip continental.

Populația: a) 3.544.841 (2003), din care cca. 852 mii aflați în emigrație, în scop lucrativ (Italia, Grecia etc.); b) densitatea: 140 loc./km²; c) populația urbană: 42,1%; natalitatea: 22,6/1000; e) speranța de viață: 74,3 ani la femei și 68,5 ani la bărbați (1990, 1995); f) minorități: greci (1,8%), macedoneni (0,1%), sârbi și muntenegreni (0,03%), alte naționalități (0,04%), nu sunt incluși aromânii care nu au statut de minoritate națională ci de minoritate lingvistică.

Culte religioase: musulmani (76,9%), ortodocși (15,6%), catolici (7,5%).

Limba oficială: albaneza; alte limbi vorbite sunt italiana, greaca, macedoneana, dialectul aromân.

Principalele orașe: capitala și cel mai mare oraș: Tirana (750.000 loc.), Shkoder, Durres, Vlora, Girokastra, Elbasan, Lushnje.

Moneda națională: Leka (1 leka = 100 qiudarca); în prezent: 1 euro = 130 leka.

Ziua Națională: 28 Noiembrie (Proclamarea Independenței de sub dominația otomană, 1912) – Ziua Drapelului (Articolul 14 din Constituție).

Însemnele naționale: Drapelul național este de culoare roșie, cu un vultur negru bicefal în centru, iar deasupra coiful lui Skanderbeg.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Bosnia şi Herţegovina

Denumirea oficială: Bosnia şi Herţegovina (Republika Bosna i Hercegovina). Stat în Sudul Europei (Peninsula Balcanică).

Suprafaţa: 51.197 km² (Bosnia – 42.010 km², Herţegovina – 9.119 km²).

Populaţia: 4.481.000 locuitori, adică 86 loc./ km².

Capitala: Sarajevo (526.000 loc.). Alte oraşe principale: Banja Luka (196.000 loc.); Mostar (127.000 loc.); Tuzla (65.000 loc.); Zenica (64.000 loc.).

Limba oficială: sârbo-croată.

Moneda: dinar.

Structura etnică: bosniaci 44%; sârbi 31%; croaţi 17%; iugoslavi 8%.

Culte: islamism 39%; ortodoxism (Biserica Ortodoxă Sârbă) 33%; catolicism 19%.

Natura: relief predominant muntos, dat de Munţii Metaliferi ai Bosniei (cu altitudine în jur de 1.000 m) şi Alpii Dinarici, cu mai multe vârfuri ce depăşesc 2.000 m şi bogate fenomene carstice, inclusiv văi cu albii, tăiate de râurile Neretva, Vrbas, Drina ş.a. În Nord, regiunea montană se continuă cu una colinară şi cu un sector al Câmpiei Savei.

Clima: temperat-continentală în Bosnia şi în regiunea înaltă din Herţegovina, şi mediteraneană în rest.

Statul: Bosnia şi Herţegovina este condusă de o Preşedinţie colectivă, alcătuită din trei membri, fiecare aparţinând uneia din cele trei naţiuni constitutive ale ţării.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Republica Bulgaria

Denumirea oficială: Republica Bulgaria.

Poziția geografică: în Sud-Estul Europei (Peninsula Balcanică).

Suprafața: 110.993,6 km^2.

Resurse naturale: cărbune, fier, metale neferoase, uraniu, lemn, ape.

Geografia fizică: țară cu relief variat, cu formațiuni muntoase în zonele centrale și de Sud-Vest, și șes, în Nord și Sud-Est.

Clima: temperat-continentală (moderată în Nord și cu unele caracteristici mediteraneene în Sud și în zona litoralului Mării Negre).

Populația: a) 7,974 milioane (la 01.03.2001); b) densitatea: 71,84 loc./km^2; c) populația urbană: 68,98%; d) natalitatea: 7,9 la mia de locuitori (1998); e) speranța de viață: în medie 70,50 ani; 74,30 ani pentru femei și 67,10 ani pentru bărbați (1998); f) minorități: turci – 9,5%; rromi – 4,6%; alte naționalități declarate – 0,2%; fără declararea naționalității – 0,8%.

Culte religioase: creștin-ortodocși – 83,8%; musulmani – 12,4%; alte religii – 0,2%; fără declararea religiei – 4,2%.

Limba oficială: bulgară.

Principalele orașe: capitala Sofia (1.173.813 loc.); Plovdiv (721.905 loc.); Varna (465.012 loc.); Burgas (426.028 loc.)

Moneda națională: leva.

Ziua națională: 3 Martie (eliberarea, la 3 Martie 1878, de sub dominația turcă).

Însemnele naționale: drapelul național – tricolor (culorile alb, verde și roșu, așezate orizontal, în această ordine, de sus în jos, perpendicular pe lance); stema – un leu încoronat de culoare aurie, așezat în poziție verticală, pe un fond roșu închis, în formă de scut. Deasupra scutului este așezată o coroană mare după modelul celei folosite de conducătorii celui de al doilea țarat bulgar (coroana are în componență cinci cruci, iar o altă cruce este așezată deasupra coroanei). Scutul este susținut de doi lei încoronați, de culoare aurie, așezați în poziție verticală, deasupra a două crenguțe de stejar cu fructe, și cu fața spre scut, de o parte și de alta a acestuia. Între scut și cele două crenguțe de stejar este așezată o panglică albă cu un cant tricolor (drapelul național bulgar) pe care este înscris cu litere aurii "Unirea face puterea". Fondul general al stemei este de culoare verde, care apare și în drapelul național. Stema Republicii Bulgaria simbolizează independența și suveranitatea poporului și statului bulgar; imnul de stat – *Mila Rodino* (*Scumpă patrie*).

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Croația

Generalități

Nume scurt: Croația.

Nume oficial: Republica Croația.

Nume scurt local: Hrvatska.

Nume lung local: Republica Hrvatska.

Localizare: Sud-Estul Europei, învecinându-se cu Marea Adriatică, între Bosnia și Herțegovina și Slovenia.

Capitala: Zagreb.

Independența: 25 Iunie 1991 (față de Iugoslavia).

Zi națională: Ziua Republicii / Ziua Suveranității, 30 Mai.

Populație: 4.784.000 locuitori.

Alegeri: peste 18 ani sufragiu universal, peste 16 ani în cazul cetățenilor angajați.

Naționalități: croată (78%), sârbă (12%), bosniacă (1%), altele (9%) (1991).

Limbi vorbite: croata, limbi ale minorităților etnice.

Religii: romano-catolică (77%), ortodoxă (11%), musulmană (1%).

Geografie

Suprafața: total 56.542 km²; uscat: 56.414 km²; apă: 128 km².

Clima: mediteraneană și continentală; climatul continental predomină, cu veri calde și ierni reci; de-a lungul coastei iernile sunt mai blânde iar verile mai uscate.

Relief: divers din punct de vedere geografic; câmpii line de-a lungul graniței cu Ungaria, munți scunzi și podișuri în vecinătatea Adriaticii și pe insule.

Puncte extreme: cea mai joasă altitudine – Marea Adriatică 0 m; cea mai înaltă altitudine – Dinara 1.830 m.

Resurse naturale: petrol, cărbune, bauxită, minereu inferior de fier, calciu, asfalt natural, siliciu, mică, lut, sare, potențial hidroenergetic.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Republica Elenă

Denumirea oficială: Republica Elenă (Hellenike Democrația). Stat în Sudul Europei (Peninsula Balcanică).

Suprafața: 132.000 km^2.

Populația: 10.483.000 locuitori, adică 79 loc./ km^2.

Capitala: Atena (3.030.000 loc.). Alte orașe principale: Salonic (406.000 loc.); Patras (142.000 loc.); Larissa (102.000 loc.); Iraklion (102.000 loc.); Volos (714.000 loc.).

Limba oficială: greacă.

Moneda: drahmă.

Structura etnică: greci 98%; aromâni, turci, albanezi. Circa 3 milioane de greci trăiesc în străinătate.

Religia principală: ortodoxă.

Natura: Grecia ocupă partea nordică a Peninsulei Balcanice și circa 2.000 insule din Marea Egee, Marea Ionică și Marea Mediterană. Relieful este predominant muntos (4/5 din teritoriu). Astfel, în partea continentală se află munții Rodopi (în Nord), masivul Olimp (altitudinea maximă din Grecia, 2.911 m), munții Pindului și munții Peloponesului, iar insulele sunt, la rândul lor, muntoase (800 – 1.000 m, în insula Creta altitudinea trecând de 2.400 m). Câmpiile ocupă suprafețe mai mari numai în Nordul țării (câmpia Tessaliei și Câmpia Macedoniei). Seismele sunt frecvente.

Clima: mediteraneană, cu veri toride și ierni umede (aspre în munții din Nord); precipitațiile, în general reduse.

Statul: republică, regim parlamentar.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Republica Macedonia

Denumirea oficială: Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei (recunoscută la ONU); Republica Macedonia (denumire constituțională, recunoscută numai în plan bilateral de mai multe state, inclusiv România).

Suprafață: 25,333 km^2; uscat: 24,856 km^2; apă: 477 km^2.

Resurse naturale: crom, plumb, zinc, mangan, tungsten, nichel, minereu de fier, azbest, sulf.

Geografia fizică: în jur de 80% din teritoriu este muntos și deluros, iar câmpiile ocupă 20%. Înălțimea medie a reliefului este de 850 m. Munții Rodopi se întind în partea estică a Republicii Macedonia, iar munții mai tineri în centrul și estul țării. Există 14 vârfuri înalte care acoperă 8.469 km^2 sau 33% din teritoriu. Cel mai înalt este Muntele Korab (vârful Golem Korab, 2.764 m) iar cel mai mic este Muntele Belașnița (2.029 m). Alte vârfuri mai importante sunt: Șar Planina, Bistra, Stegovo, Jakupița, Galicița, Pelister, Nidze, Kozhuv, Osogovo etc. Numărul munților de înălțime medie este tot de 14. Ei acoperă 3.138 km^2 sau 12% din teritoriu. Cel mai înalt este Plakenska Planina (vârful Plake: 1.998 m) iar cel mai mic, Konecika Planina (1.158 m). Alte vârfuri mai importante sunt: Maleșevski Planini, Placikovica, Bușeva Planina, Babuna, Ograzden, Selecika Planina, Skopska Țrna Gora etc.

Clima: are puternice influențe mediteraneene în sudul țării și este moderat continentală în nord. Cantitatea medie anuală a precipitațiilor este de 680 mm.

Populația: a) 2.022.547 (decembrie 2003); b) densitatea: 80 loc./km^2; c) natalitatea: 13,5/1000; mortalitatea: 7,7/1000; d) speranța de viață: 74 ani; bărbați 71 ani; femei 76 ani; e) naționalități: macedoneni 64,18%; albanezi 25,17%; turci 3,85%; țigani 2,66%; sârbi 1,78%.

Culte religioase: ortodocși 67%; musulmani 30%; alții 3%.

Limba oficială: macedoneană.

Principalele orașe: capitala Skopje – 470.642 locuitori (22.8% din totalul populației Republicii Macedonia); Kumanovo: 105.037; Bitolia: 86.594; Prilep: 73.787; Tetovo: 72.103; Veles: 57.811; Ohrid: 54.506; Gostivar: 51.627.

Moneda națională: denar.

Ziua Națională: 2 August (1903 – răscoală antiotomană).

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

România

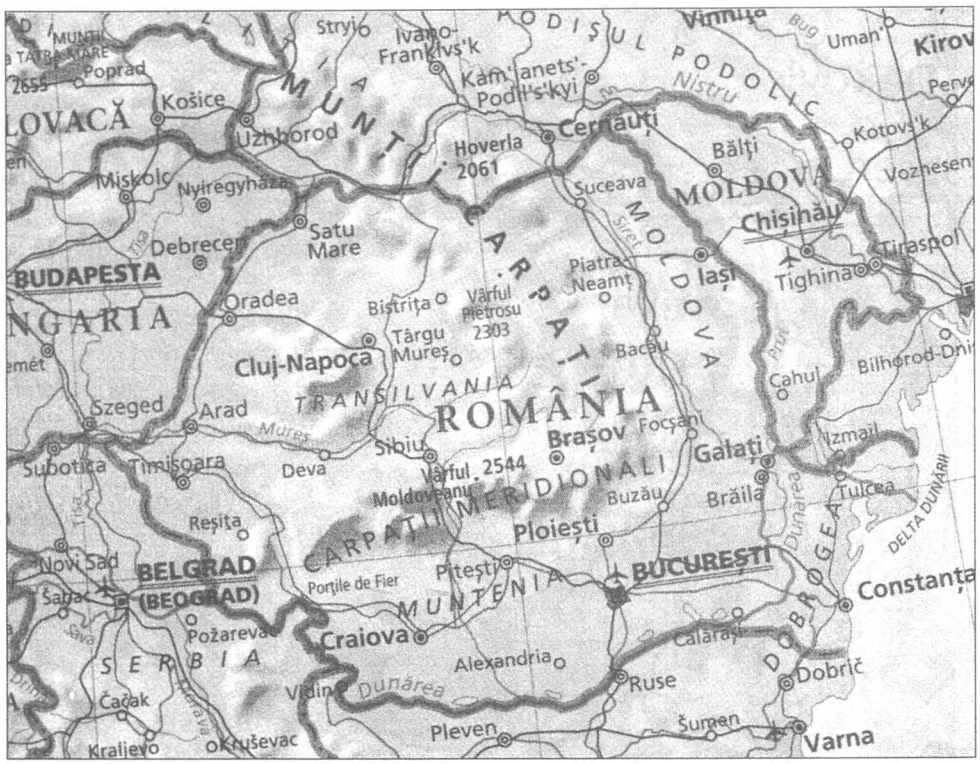

Denumirea oficială: Republica România. Stat în Sud-Estul Europei.

Suprafața: 237.000 km^2.

Populație: 22.760.500 locuitori, adică 96 loc./ km^2.

Capitala: București (2.064.474 loc.). Alte orașe principale: Constanța (351.000 loc.); Iași (343.000 loc.); Timișoara (334.000 loc.); Cluj-Napoca (328.000 loc.); Galați (326.000 loc.); Brașov (324.000 loc.); Craiova (304.000 loc.); Ploiești (252.000 loc.); Brăila (234.000 loc.); Oradea (221.000 loc.); Bacău (205.000 loc.); Arad (190.000 loc.); Pitești (179.000 loc.); Sibiu (170.000 loc.); Târgu-Mureș (164.000 loc.).

Limba oficială: română.

Moneda: leu.

Structura etnică: români 89,4%; maghiari 7,1%; țigani 1,8%; germani 0,5%; ucraineni 0,3%; ruși-lipoveni 0,2%; turci 0,1%.

Religia principală: ortodoxă.

Natura: România este o țară carpatică și dunăreană, cu ieșire la Marea Neagră, având un relief variat și armonios repartizat: munții 31%; dealurile și podișurile 33%; câmpiile 36%. Carpații românești, u altitudine medie 840 m, ocupă o poziție centrală și prezintă trei mari diviziuni: Carpații Orientali, Carpații Meridionali, Carpații Occidentali. Carpații Orientali, desfășurați între granița de Nord și Valea Prahovei, cuprind trei șiruri longitudinale: sedimentos în Est, cristalin în partea centrală și vulcanic; au mai multe depresiuni și sunt bine împăduriți. Carpații Meridionali sunt mai masivi, altitudinile depășesc frecvent 2.000 m (altitudinea maximă din România vârful Moldoveanu din Munții Făgăraș, 2.544 m). Carpații Occidentali, alcătuiți din Munții Banatului, Munții Poiana Ruscăi și Munții Apuseni, sunt mai puțini masivi, au numeroase depresiuni și frecvente fenomene carstice. Regiunile deluroase sunt dispuse atât în interiorul arcului carpatic cât și în exterior (Subcarpații). Câmpiile – principalele regiuni agricole ale țării – se desfășoară în Sud și în Vest. Pe teritoriul României se află cea mai mare parte a Deltei Dunării, declarată în 1990 rezervație a biosferei.

Clima: temperat-continentală moderată, cu unele influențe exterioare (oceanice, baltice, pontice ș.a.) în regiunile mai joase.

Statul: republică, regim parlamentar, președinte ales prin vot direct.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Serbia şi Muntenegru

Uniunea statală Serbia şi Muntenegru, alcătuită din Republica Serbia şi Republica Muntenegru, s-a format prin adoptarea Cartei Constituționale, la 4 Februarie 2003, în urma redefinirii relațiilor dintre cele două republici ce formau Republica Federală Iugoslavia.

Geografie

Serbia şi Muntenegru se situează în Sud-Estul Europei, în Peninsula Balcanică.

Suprafața totală: 102.350 km² (Serbia: 88.412 km² şi Muntenegru: 13.938 km²).

Se învecinează cu Albania, Bosnia şi Herțegovina, Bulgaria, Croația, Ungaria, Macedonia şi România.

Republica Muntenegru are ieşire la Marea Adriatică, litoralul având o lungime de 199 km.

Solul: în nord – fertil; la est – calcaros; la sud-est – munți şi dealuri; la sud-vest – litoral stâncos, cu nivel ridicat deasupra mării, fără insule.

Resurse naturale: petrol, gaz natural, cărbune, antimoniu, cupru, plumb, zinc, nichel, aur, pirită, crom.

Populație

11.206.847 locuitori (Serbia: 10.526.478 şi Muntenegru: 680.369).

Creşterea demografică: Serbia: 0,02%, Muntenegru: 0,07%.

Distribuția naționalităților: sârbi 63%; albanezi 14%; muntenegreni 6%; unguri 4%; alte minorități 13%.

Religie: ortodocşi 65%; musulmani 19%; romano-catolici 4%; protestanți 1%; alte religii 11%.

Limbi: sârbă 95%; albaneză 5%.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Republica Slovenia

Denumirea oficială: Republica Slovenia/ Republika Slovenija. Stat în Sudul Europei (Peninsula Balcanică).

Suprafața: 20.251 km^2.

Populație: 1.948.000 loc., adică 96 loc./km^2.

Capitala: Ljubljana (330.000 loc.). Alte orașe principale: Maribor (104.000 loc.); Celje (41.000 loc.); Kranj (36.000 loc.); Velenje (27.000 loc.); Capodistria = Keper (25.000 loc.).

Limba oficială: slovena.

Moneda: tolar.

Structura etnică: sloveni 90%; croați 3%; sârbi 2%; maghiari ș.a. Este cea mai compactă etnie dintre fostele republici iugoslave.

Culte: catolicism 90%; islamism; ortodoxism.

Natura: relief predominant muntos. În nord se află un sector al Alpilor, respectiv Alpii Karawanken, Alpii Iulieni (cu vârful Veliki Triglav, 2.864 m, altitudine maximă de pe teritoriul Sloveniei) și Pohorje. Slovenia Centrală cuprinde depresiunea Ljubljana și Celje, care se continuă spre sud cu o regiune calcaroasă, aparținând Alpilor Dinarici, cu aspect în bună măsură de platou și cu bogate forme carstice.

Clima: temperat-continentală cu influențe oceanice; climat mediteranean în regiunea coastei adriatice.

Statul: republică parlamentară, potrivit Constituției adoptate în decembrie 1991.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Turcia

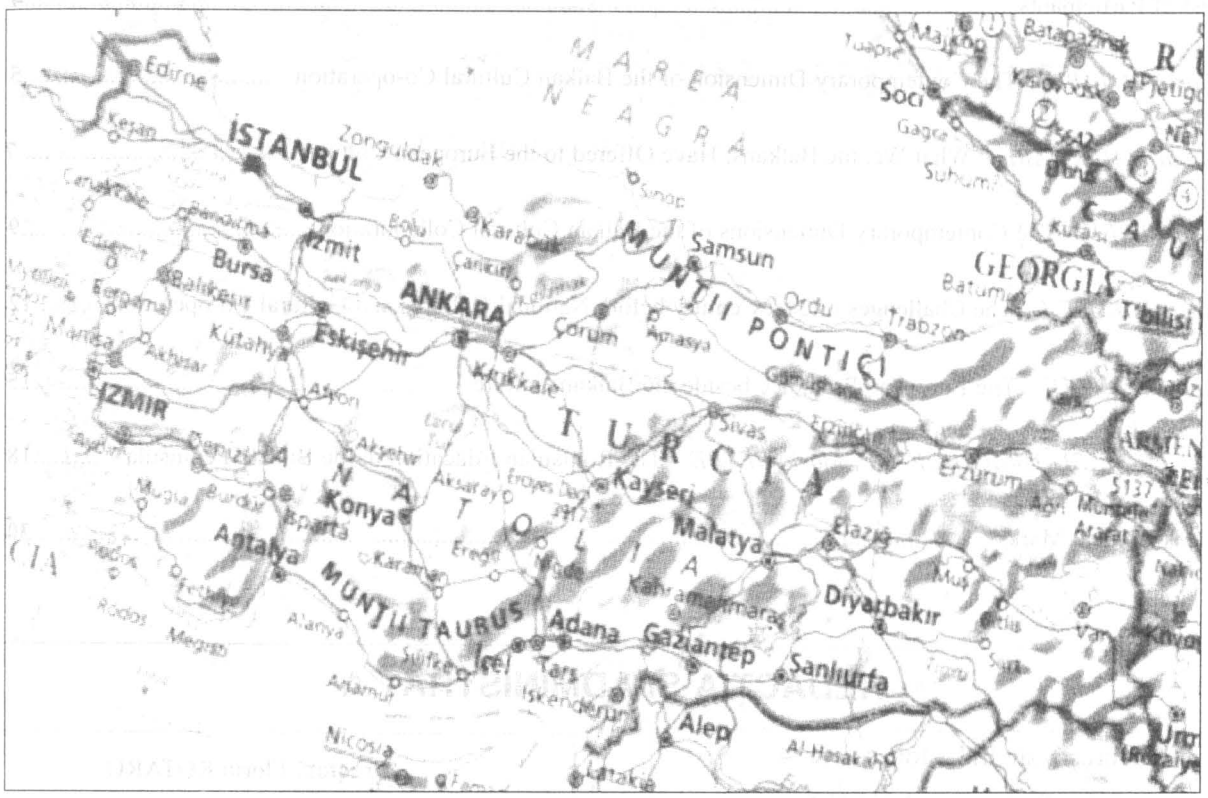

Denumirea oficială: Republica Turcia/ Türkiye Cumhuriyeti. Stat în Sud-Vestul Asiei şi Sud-Estul Europei.

Populaţie: 63.500.000 locuitori; 90% din populaţia ţării este de religie islamică; alte confesiuni: creştinii – aproximativ 250.000. Principalele secte religioase: Nurcular, Suleymancilar, Naksibendi, Fehtulahcilar.

Suprafaţa: 814.578 km^2.

Capitala: Ankara (8.500.000 loc.). Alte oraşe principale: Izmir (1.977.000 loc.); Adana (1.486.000 loc.); Konya (1.562.000 loc.); Bursa (1.148.000 loc.); Samsun (1.008.000 loc.); Manisa (942.000 loc.); Balikeşir (853.000 loc.); Gaziantep (809.000 loc.); Erzurum (801.000 loc.).

Limba oficială: turcă.

Moneda: lira turcească.

Structura etnică: turci 90%; kurzi 7%; arabi, greci, armeni.

Natura: Cele două părţi, europeană şi asiatică, au condiţii naturale diferite. Partea europeană (3% din teritoriul Turciei) prezintă două şiruri de munţi nu prea înalţi ce închid o câmpie drenată de Ergene, afluent al Mariţei. Zona asiatică, Anatolia, cuprinde un podiş central rectangular înconjurat de lanţuri muntoase. Pe teritoriul Turciei îşi au izvoarele cele două mari fluvii ale Asiei de Sud-Vest, Tigru şi Eufrat, ultimul cu amenajări hidroenergetice importante.

Clima: temperat-continentală în cea mai mare parte a teritoriului, mediteraneană în regiunile litorale.

Statul: Republică parlamentară, potrivit Constituţiei adoptate în noiembrie 1982.

Suplimentul apare sub îngrijirea dr. Ion CONSTANTIN.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Contents

Culture – Factor of Stability in South-Eastern Europe

International Forum, Sofia, May 2004

Forum's Declaration 2

List of Participants 4

Florin ROTARU – The Contemporary Dimension of the Balkan Cultural Co-operation 5

Mihai MĂLAIMARE – What We, the Balkans, Have Offered to the European Culture? 7

Jeliu JELEV – The Contemporary Dimensions of the Balkan Cultural Collaboration 9

Iavor MILUȘEV – The Challenges of 21st Century before National Cultures and Cultural Co-operation 12

Andrei PANTEV – The European Prejudice beside the Balkan Culture 15

Adina BERCIU-DRĂGHICESCU, Maria PETRE – The Romanian Education in the Balkan Peninsula 18

Geostatistical Marks 30

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA

București, str. Take Ionescu nr. 4
sector 1, cod poștal 010352
Tel: 212.83.11 / Fax: 211.36.25
E-mail: abidob@email.ro
ISSN 1454-0487

Director: Florin ROTARU
Director artistic: Mircea DUMITRESCU
Redactor șef: Ion HOREA
Secretar de redacție și Culegere text: Iulia MACARIE
Tehnoredactare computerizată: Marian TĂNASE

CUPON

ABONAMENT LA
"BIBLIOTECA BUCUREȘTILOR"

Numele .....
Prenumele .....
Adresa .....
Cod..... Telefon.....
Solicit abonarea la revista **"Biblioteca Bucureștilor"** pe o perioadă de ..... luni.
Adresa: București, Str. Take Ionescu nr. 4, sector 1, cod poștal 010352.
Anexez chitanța de plată a sumei de ..... lei în contul dvs.
nr. 2511.1-3771.1/ROL BCR sector 1.

Asociația noastră ABIDOB și Biblioteca Metropolitană București sunt singurele reprezentante din România, în calitate de membre, în asociațiile INTAMEL și EBLIDA începând cu anul 1998. Astfel, revista noastră este unica publicație care vă oferă ultimele noutăți din Comunitatea internațională a bibliotecilor.

Administrația noastră face, prin plata directă sau prin mandat poștal, abonamente la revista lunară **"BIBLIOTECA BUCUREȘTILOR"**. Costul unui număr este de 20.000 lei. Cheltuielile de expediere sunt suportate de abonat la primirea publicației. Pentru străinătate: America de Nord, America de Sud, Africa, Asia, Australia, Europa, Asia Mică (Israel, Țările Arabe) – 8 $ per exemplar.

Tipărit la Tipografia "SEMNE '94"

Redacția revistei "BIBLIOTECA BUCUREȘTILOR" respectă opțiunile autorilor cu privire la normele ortografice

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

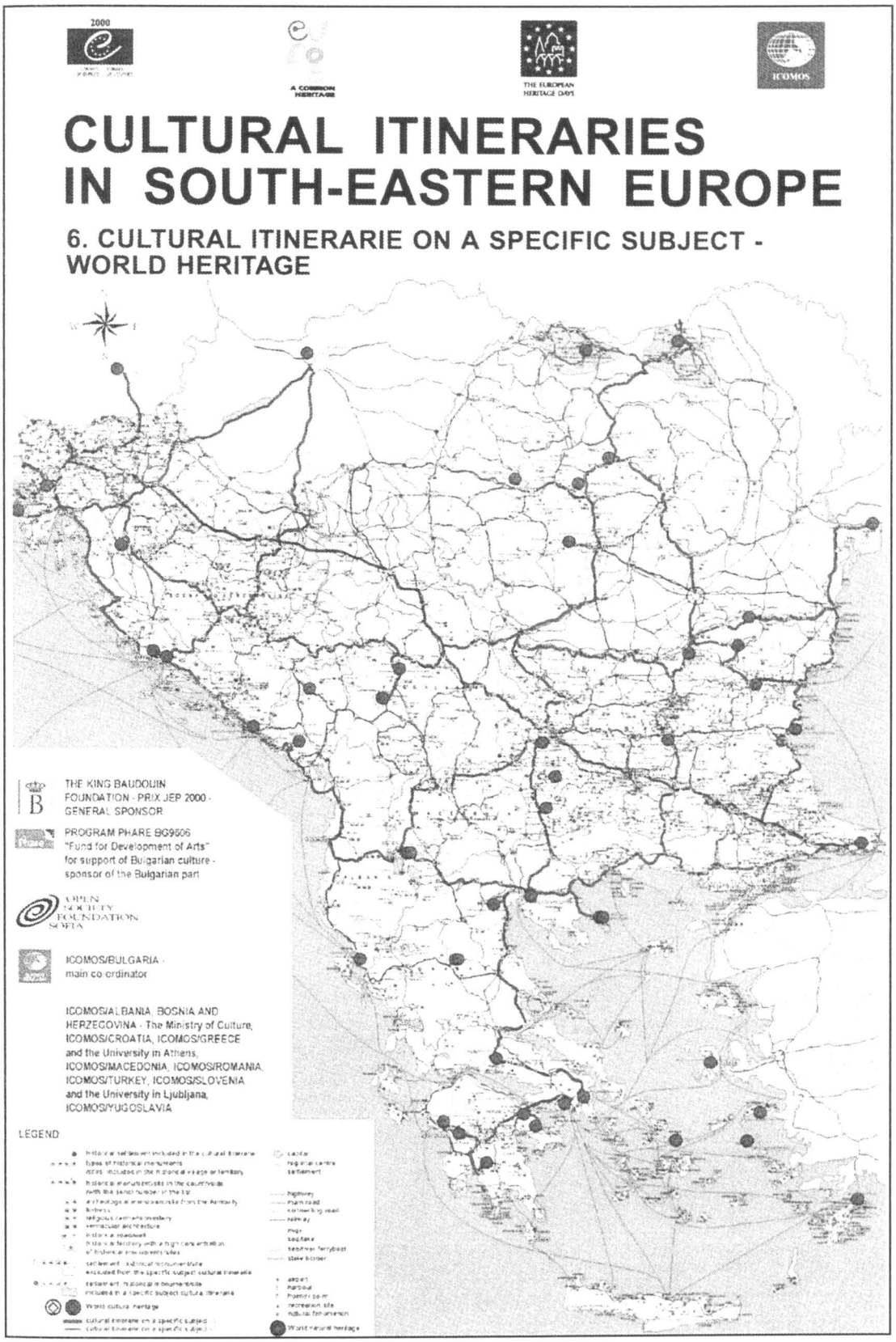

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

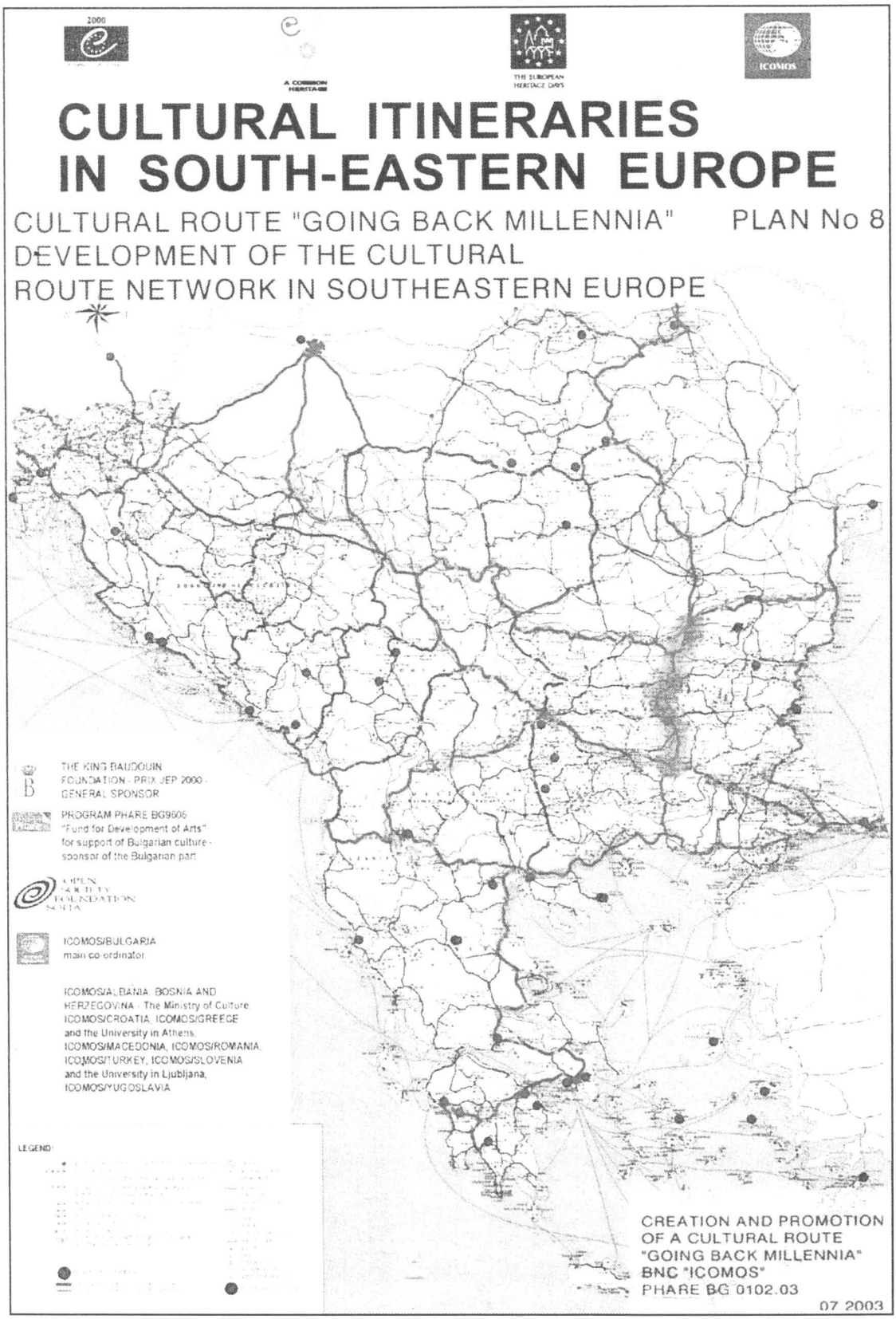

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro